

Kapitalizem nadzora

Monopolni-finančni kapital, vojaško-industrijski kompleks in digitalna doba¹

Združene države so iz druge svetovne vojne izšle kot hegemonna sila v svetovnem gospodarstvu. Vojna je ameriško gospodarstvo povzdignila iz velike gospodarske krize s tem, ko je zagotovila efektivno povpraševanje v obliki neskončnih naročil orožja in čet. Proizvodnja realnega sektorja je v obdobju med letoma 1940 in 1944 zrastle za 65 odstotkov, industrijska proizvodnja pa je poskočila za 90 odstotkov.² Takoj ob koncu vojne so Združene države zaradi uničenja evropskih in japonskih gospodarstev predstavljale 60 odstotkov svetovne industrijske proizvodnje.³ Med najvišjimi družbenimi sloji je bil ob koncu vojne zelo občuten strah pred vrnitvijo v predvojno stanje, v katerem bi bilo domače povpraševanje nezadostno, da bi absorbiralo gromozanski in rastoč potencialni gospodarski presežek, ki ga je ustvarjal proizvodni sistem, kar bi vodilo v obnovljeno stanje gospodarske stagnacije in depresije.

Namestnik državnega sekretarja Dean Acheson je novembra 1944 pred Posebnim kongresnim odborom za povojno gospodarsko politiko in načrtovanje

1 Prevedeno po: John Bellamy Foster in Robert W. McChesney, »Surveillance Capitalism: Monopoly-Finance Capital, the Military-Industrial Complex, and the Digital Age«, *Monthly Review* 66, št. 3 (julij-avgust 2014). Za dovoljenje za prevod se najlepše zahvaljujemo uredništvu revije *Monthly Review*.

2 Richard B. DuBoff, *Accumulation and Power* (Armonk: M. E. Sharpe, 1989), 91.

3 William H. Branson, »Trends in United States International Trade and Investment Since World War II«, v: *The American Economy in Transition*, ur. Martin Feldstein (Chicago: University of Chicago Press, 1980), 183.

razglasil, da bi bilo v primeru, ko bi gospodarstvo zdrsnilo na predvojno raven, »jasno, da nas čakajo zelo slabi časi, kar se tiče gospodarskega in družbenega položaja države. Ne moremo si privoščiti še desetih let, kot so bila tista konec dvajsetih in začetek tridesetih [tj. borzni zlom in velika gospodarska kriza], brez daljnosežnih posledic za naš gospodarski in družbeni sistem.« Acheson je bil jasen, da problem ni bil v tem, da bi gospodarstvo trpelo zaradi neproduktivnosti, temveč da je bilo *preveč* produktivno. »Če pogledamo problem, bi lahko rekli, da gre za problem trgov. Nimamo problema s proizvodnjo. Združene države imajo neomejeno ustvarjalno energijo. Pomembna stvar so trgi.«⁴

Povojni načrtovalci v industriji in vladi so hitro ukrepali, da bi sistem stabilizirali z masovno promocijo prodajnih dejavnosti v obliki korporativne marketinške revolucije s sedežem na Madison Avenue in z oblikovanjem države stalne vojne [*permanent warfare state*] s sedežem v Pentagonu, posvečene imperialnemu nadzoru svetovnih trgov in bojevanju hladne vojne. Prodajne dejavnosti in vojaško-industrijski kompleks sta predstavljala glavna mehanizma za absorpcijo presežkov (onkraj kapitalistične potrošnje in naložb) v ameriškem gospodarstvu v prvi četrtini stoletja po drugi svetovni vojni. Po krizi sedemdesetih let 20. stoletja je vzniknil dodaten tretji mehanizem za absorpcijo presežkov – financializacija –, ki je podprl temeljni sistem akumulacije, ko so spodbude prodajnih dejavnosti in militarizma usihale. Vsako od teh sredstev za absorpcijo presežkov naj bi na svoj način prispevalo k zagonu komunikacijske revolucije, povezane z razvojem računalnikov, digitalne tehnologije in interneta. Vsako od njih je terjalo nove oblike nadzora. Rezultat je bil univerzalizacija nadzora, povezana z vsemi tremi področji: (1) militarizmom/imperializmom/varnostjo; (2) korporativnim marketingom in medijskim sistemom ter (3) svetom financ.

Država vojne

Kmalu po vojni se je v Washingtonu oblikoval nov pentagonski kapitalizem. Odločilni dejavnik v gospodarstvu Združenih držav po drugi svetovni vojni je bil nastanek države vojne [*warfare state*], zakoreninjene v vojaško-industrijskem kompleksu. Dne 27. aprila 1946 je general Dwight D. Eisenhower, načelnik generalštaba ameriške vojske, izdal »Memorandum za direktorje in načelnike generalnega in posebnega štaba ter uradov vojnega ministrstva in poveljujoče generale glavnih poveljstev« na temo »znanstvenih in tehnoloških virov kot vo-

4 Dean Acheson, cit. v: William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy* (New York: Dell, 1962), 235–36.

jaških sredstev.« Seymour Melman se je pozneje na ta memorandum skliceval kot na ustanovno listino tistega, čemur bo predsednik Eisenhower – v svojem znamenitem poslovnem nagovoru narodu 17. januarja 1961 – rekel »vojaško-industrijski kompleks.« V tem memorandumu je general Eisenhower poudaril potrebo po vzpostavitvi tesnega, trajnega pogodbenega razmerja med vojaškimi in civilnimi znanstveniki, tehnologi, industrijo in univerzami. »Bodoča varnost naroda«, je zapisal, »terja, da so vsa tista civilna sredstva, ki s predelavo ali preusmeritvijo predstavljajo našo glavno podporo v času izrednih razmer, tesno povezana z dejavnostmi vojske v času miru.« To je zahtevalo gromozansko razširitev nacionalnega varnostnega sistema, s čimer so civilni znanstveniki, industrija in pogodbeniki postali del te rastoče in tajne veje oblasti. »Pravilna raba teh [civilnih] kadrov zahteva, da ima [dotična] civilna agencija dostop do naših ocen bodočih vojaških problemov in tesno sodeluje z organi za načrtovanje in razvojno dejavnost. Najučinkovitejša metoda je sklepanje pogodb za pomoč pri načrtovanju. Raba takšnega postopka bo močno okrepila veljavnost našega načrtovanja, prav tako pa bo zagotavljala smotrnejše programe razvoja strateške opreme.« Eisenhower je vztrajal, da je treba znanstvenikom pustiti kar se da veliko svobode pri raziskavah, a pod pogoji, ki so jih vedno bolj zamejevali »temeljni problemi« vojske.

Ključni vidik tega načrta, kot je razložil Eisenhower, je bila zmožnost vojaške države, da absorbira velike dele državnih industrijskih in tehnoloških zmogljivosti v času izrednega stanja v državi, s čimer ti postanejo »organski deli naše vojaške strukture [...]«. Obsega sodelovanja z znanostjo in industrijo v nedavni [drugi svetovni] vojni ne smemo obravnavati kot dokončnega;« nasprotno, to sodelovanje bi bilo treba razširiti. »Naša dolžnost je,« je zapisal, »da podpremo široke raziskovalne programe na izobraževalnih ustanovah, v industriji in na kateremkoli področju, ki bi lahko bilo pomembno za vojsko. Tesno povezovanje vojaških in civilnih virov ne bo le neposredno koristilo vojski, temveč bo posredno pripomoglo tudi k nacionalni varnosti.« Eisenhower je torej pozval k »največji možni povezavi civilnih in vojaških virov ter [...] zagotovitvi najučinkovitejše enotne usmeritve naših raziskovalnih in razvojnih dejavnosti« – povezavi, ki se po njegovih besedah »konsolidira v ločenem oddelku na najvišji ravni vojnega ministrstva.«⁵

5 General Dwight D. Eisenhower, »Memorandum for Directors and Chiefs of War Department General and Special Staff Divisions and Bureaus and the Commanding Generals of the Major Commands; Subject: Scientific and Technological Resources as Military Assets«, april 1946, objavljeno kot »Dodatek A«, v: Seymour Melman, *Pentagon Capitalism: The Political Economy of War* (New York: McGraw Hill, 1971), 231–34.

Eisenhowerjev poudarek iz leta 1946 o organski povezavi vojaške ter civilne znanosti, tehnologije in industrije znotraj širšega skupnega omrežja ni bil toliko v nasprotju, kot je bil komplementaren z vizijo ekonomije države vojne, temelječe na vojnem keynesijanizmu, ki je izhajala iz Trumanove administracije. Zakon o zaposlovanju iz leta 1946 je ustvaril Svet ekonomskih svetovalcev (Council of Economic Advisers), zadolžen za predstavitev letnega poročila o gospodarstvu in oblikovanje politike Bele hiše na področju gospodarske rasti. Prvi predsedujoči Svetu ekonomskih svetovalcev je bil Edwin Nourse, poznan po svoji vlogi pri objavi študije *America's Capacity to Produce*, ki jo je leta 1934 pripravil Brookings Institution in ki je izpostavila problem zasičenosti trga in presežnih proizvodnih kapacitet ameriškega gospodarstva. Podpredsednik je bil Leon Keyserling, bodoči glavni zagovornik vojnega keynesijanizma v Združenih državah. Leta 1949 je Nourse odstopil in zamenjal ga je Keyserling. V vmesnem času je bil s sprejetjem Zakona o nacionalni varnosti iz leta 1947 ustanovljen Nacionalni varnostni svet (s tem zakonom je bila ustanovljena tudi CIA). Svet ekonomskih svetovalcev in Nacionalni varnostni svet sta skupaj postavila temelje za ameriško državo vojne. Truman je leta 1952 ustanovil nadvse skrivnostno Nacionalno varnostno agencijo (National Security Agency, NSA) kot vejo vojske, zadolženo za prikrito elektronsko nadzorovanje potencialnih tujih (in domačih) subverzivnih dejavnosti.⁶

Leta 1950 je Paul H. Nitze, direktor Službe za načrtovanje politik ministrstva za zunanje zadeve pod Achesonom, imel vodilno vlogo pri pripravi osnutka Poročila Nacionalnega varnostnega sveta št. 68 (NSC-68), ki je vzpostavilo celovito ameriško veliko geopolitično strategijo za bojevanje hladne vojne in za globalni imperializem. Pomenljivo je, da je NSC-68 veliko povečanje proračunske porabe razumelo kot ključno za preprečevanje gospodarske stagnacije: »Obstajajo utemeljeni razlogi za napoved, da bodo Združene države in drugi svobodni narodi najpozneje v nekaj letih doživele upad gospodarskih dejavnosti znatnih razsežnosti, če ne pride do razvoja bolj pozitivnih vladnih programov v primerjavi s sedaj razpoložljivimi.« S tem je bil onkraj geopolitičnih skrbi zagotovljen dodaten razlog za ponovno masovno oborožitev, ki je temeljila na Keynesovih načelih »pušk in masla.« Ekonomska analiza v NSC-68 je izšla iz neposrednih posvetovanj Nitzeja s Keyserlingom, ki je močno vplival na poročilo.

NSC-68 je izpostavilo možnost znatno razširjenega ameriškega gospodarstva na podlagi izkušenj iz druge svetovne vojne, med katero sta bili povečana vojaška nabava in trajna domača potrošnja v kontekstu gospodarstva s polno

6 »'No Such Agency' Spies on the Communications of the World«, *Washington Post*, 6. junij 2013, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/no-such-agency-spies-on-the-communications-of-the-world/2013/06/06/5bcd46a6-ceb9-11e2-8845-d-970ccb04497_story.html.

zaposlitvijo videni kot povsem kompatibilni, v drugih okoliščinah pa nedosegljivi. Takšno gospodarstvo bi lahko zagotavljalo tako puške kot maslo. »Združene države,« je pisalo v poročilu, »bi lahko dosegle znatno absolutno povečanje proizvodnje in tako povečale razporeditev sredstev za gospodarsko in vojaško krepitev sebe in svojih zaveznic, ne da bi pri tem utrpele padec življenjskega standarda.« Še več, »v izrednih razmerah bi lahko Združene države namenile 50 odstotkov svojega bruto nacionalnega proizvoda« za vojaške izdatke, pomoč tujini in naložbe – »oziroma pet- do šestkrat toliko kot trenutno«. Poročilo je močno poudarjalo, da velikanski program ponovnega oboroževanja, ki ga je zagovarjalo, ne zahteva težkih odločitev v gospodarskem smislu, saj ta »morda ne bo vodil do dejanskega znižanja življenjskega standarda«, temveč bi lahko celo privedel do nasprotnega:

Gospodarski učinki programa bi lahko bruto nacionalni proizvod povišali za več, kot bo porabljenega za dodatne namene vojske in pomoč tujini. Ena najvažnejših lekcij naše izkušnje v drugi svetovni vojni je bila, da lahko ameriško gospodarstvo, ko deluje na ravni blizu polne učinkovitosti, zagotovi gromozanska sredstva za namene, ki niso civilna potrošnja, a hkrati zagotavlja visok življenjski standard. Ob upoštevanju spremembe cen so izdatki za osebno porabo med leti 1939 in 1944 zrasli za okoli petino, čeprav je v tem času gospodarstvo količino sredstev, namenjenih vladni porabi, povečalo za 60 do 65 milijard dolarjev (po cenah iz leta 1939).⁷

Keyserlinga so v njegovi vlogi predsednika Sveta ekonomskih svetovalcev prosili za ekonomsko oceno NSC-68, kljub temu da je sam neposredno sodeloval pri nastanku poročila. V memorandumu, ki ga je napisal 8. decembra 1950, je nakazal, da je načrtovano povečanje izdatkov za nacionalno varnost za leto 1952, predvideno v NSC-68, precej pod zmogljivostjo gospodarstva. Doseglo bi le 25 odstotkov nacionalne proizvodnje v letu 1952, medtem ko so izdatki za nacionalno varnost v letu 1944 narasli do 42 odstotkov. Čeprav bi verjetno zarezali v domačo potrošnjo, »bi splošne standarde civilne potrošnje, ki bi bili možni po predlaganih programih, le s težavo označili kot težavne«, medtem ko bi se celotna proizvodnja in zaposlenost v gospodarstvu povečali.⁸

7 »Foreign Relations of the United States, 1950: National Security Affairs; Foreign Economic Policy«, 1. zv., U. S. State Department, <http://digital.library.wisc.edu>, 258–61, 284–86.

8 S. Nelson Drew, ur., *NSC-68: Forging the Strategy of Containment; With Analyses by*

NCS-68 je pozivalo k več kot trikratnemu povečanju vojaških izdatkov. Strategija ponovne oborožitve, ki jo je zagovarjalo poročilo, je bila predstavljena predvsem v okviru hladne vojne kot sredstvo za spodbujanje t. i. doktrine »zadrževanja«, ki jo je Truman napovedal marca 1947, in šele drugotno v gospodarskem okviru.⁹ A cilja se je razumelo kot združljiva. Aprila 1950, dva meseca pred vstopom Združenih držav v korejsko vojno, je *Business Week* pozive k povečanju državne porabe, zlasti za vojsko, označil za posledico »kombinacije zaskrbljenosti zaradi napetih ruskih odnosov in vedno večjega strahu pred rastočo brezposelnostjo tukaj doma.«¹⁰ To je odražalo splošen značaj politične ekonomije hladne vojne. Kot je Harry Magdoff leta 1969 posmehljivo pripomnil v zaključku svojega dela *Age of Imperialism*: »Tako kot boj proti komunizmu pripomore pri iskanju dobička, tako iskanje dobička pripomore v boju proti komunizmu. Si je sploh mogoče zamisliti popolnejšo harmonijo interesov?«¹¹

Načrt za ponovno oborožitev iz NSC-68 je bil v ameriški politični ekonomiji kmalu udejanjen s prehodom k trajnim visokim vojaškim izdatkom, ki ga je omogočila korejska vojna. Do konca te vojne je bil vzpostavljen že veliko obsežnejši vojaški sistem. Čeprav si je Eisenhower po vojni prizadeval porezati vojaške izdatke, so ti ostali »več kot trikrat višji, kot so bili pred NSC-68 in korejskim konfliktom«. ¹² Leta 1957, na začetku Eisenhowerjevega drugega mandata, so vojaški izdatki predstavljali 10 odstotkov ameriškega BDP.¹³ To je odražalo vzpon države vojne, ki jo je Scott Nearing, ko je leta 1964 pisal za *Monthly Review*, opredelil kot državo, »ki vojno in grožnjo vojne uporablja kot odločilni orodji svoje zunanje politike. V državi vojne politična skupnost na vrh seznama državnih

Paul H. Nitze (Washington: National Defense University, 1994), 117; Sandwichman, »The Narcissism of NSC-68«, *EconoSpeak*, 12. november 2009, <https://econspeak.blogspot.com/2009/11/narcissism-of-nsc-68.html>.

9 Dean Acheson, *Present at the Creation* (New York: W. W. Norton, 1987), 377; Thomas H. Etzold in John Lewis Gaddis, *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1949–50* (New York: Columbia University Press, 1978), 7. pogl.; Institute for Economic Democracy, »NSC-68, Master Plan for the Cold War«, <http://www.ied.info/articles/fabricating-incidents-to-start-wars/nsc-68-the-master-plan-for-the-cold-war.>; Fred Block, »Economic Instability and Military Strength: The Paradoxes of the Rearmament Decision«, *Politics and Society* 10, št. 35 (1980): 35–58.

10 *Business Week*, 15. april 1950, 15; navedeno v: Harold G. Vatter, *The U. S. Economy in the 1950s* (New York: W. W. Norton, 1963), 72.

11 Harry Magdoff, *The Age of Imperialism* (New York: Monthly Review Press, 1969), 200–1.

12 Lynn Turgeon, *Bastard Keynesianism: The Evolution of Economic Thinking and Policymaking Since World War II* (Westport: Greenwood Press, 1996), 13; Noam Chomsky, *Necessary Illusions* (Boston: South End Press, 1989), 183.

13 Paul A. Baran in Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (New York: Monthly Review Press, 1966), 152.

dejavnosti postavi načrtovanje vojne, priprave na vojno in vojskovanje, ko se za to ponudi priložnost.«¹⁴

Že ob koncu korejske vojne je bila nova država vojne globoko zakoreninjena. Kot je Eisenhowerjev prvi obrambni minister Charles Erwin Wilson¹⁵ povedal kongresu, se nadvlade vojske, ko je enkrat vzpostavljena, praktično ne more odpraviti: »Ena najresnejših stvari pri tej obrambni dejavnosti je, da si toliko Američanov v njej ustvarja osebne interese: posesti, posle, službe, zaposlitve, glasove, priložnosti za napredovanje, višje plače za znanstvenike in vse to. To je zoprna zadeva. [...] Če jo želiš nenadoma spremeniti, zabredeš v težave. [...] Če zdaj poskušaš vse to ustaviti, bo v težavah zvezna država Kalifornija, ker je tam tako velik delež letalske industrije.«¹⁶ Pravzaprav se je v veliki meri že udeležilo tisto, za kar je predsednik podjetja General Electric in izvršni podpredsednik Odbora za vojno proizvodnjo Charles E. Wilson (poimenovan tudi »General Electric Wilson«) neutrudno lobiral leta 1944: vzdrževanje stalnega vojnega gospodarstva, v katerem sta »zmogljivost industrije za vojno in zmogljivost raziskovanja za vojno« povezani z državo in oboroženimi silami.¹⁷

Pri vsem tem je bila vloga vojaških izdatkov kot sredstva za ustvarjanje efektivnega povpraševanja očitna tako ekonomistom kot podjetjem. Harvardski ekonomist Sumner Slichter je na bančniški konvenciji proti koncu leta 1949 opozoril, da si je glede na raven izdatkov med hladno vojno povratek k razmeram hude gospodarske krize »težko predstavljati«. Vojaški izdatki, je pojasnil, »povečajo povpraševanje po dobrinah, pomagajo ohranjati visoko raven zaposlenosti, pospešijo tehnološki napredek in državi pomagajo dvigniti življenjski standard«. Odziv ameriških podjetij na povečan vojaški proračun, kot pričajo razmišljanja, izražena v ameriških korporativnih medijih, je bil navdušen. Ob proslavljanju razvoja vodikove bombe leta 1954 je *U. S. News and World Report* zapisal: »Kaj vodikova bomba pomeni za biznis: dolgo obdobje [...] velikih naročil. V prihodnjih letih se bodo učinki nove bombe stopnjevali. Kot je dejal neki komentator: 'Vodikova bomba je razmišljanje o gospodarski krizi izstrelila skozi okno.'«¹⁸

14 Scott Nearing, »World Events«, *Monthly Review* 16, št. 2 (junij 1964): 122.

15 Charlesa Erwina Wilsona se je včasih označevalo tudi z »General Motors Wilson«, ker je bil nekdanji predsednik podjetja General Motors. S tem se ga je razločevalo od Charlesa E. Wilsona, »General Electric Wilsona«.

16 Navedeno v Fred J. Cook, *The Warfare State* (New York: Macmillan, 1962), 165–66.

17 »WPB Aide Urges U. S. to Keep War Set-Up«, *New York Times*, 20. januar 1944; Charles E. Wilson, »For the Common Defense«, *Army Ordnance* 26, št. 143 (marec–april 1944): 285–88.

18 Slichter v *U. S. News and World Report*, cit. v: Cook, *Warfare State*, 171.

Na levisi je klasično delo Paula A. Barana in Paula M. Sweezyja *Monopoly Capital*, objavljeno leta 1966, razloge za militarizem in imperializem videlo primarno v potrebah ameriškega imperija in sekundarno v njuni vlogi (poleg prodajne dejavnosti) enega od dveh glavnih porabnikov – onkraj kapitalistične potrošnje in naložb – rastočega ekonomskega presežka, ki ga je ustvarjalo gospodarstvo. Vse druge možnosti državnega spodbujanja porabe so naletele na blokade s strani močnih korporativnih interesov. Baran in Sweezy sta trdila, da so državni civilni izdatki, izraženi v odstotkih BDP, brez transfernih izdatkov dosegli »zgornjo mejo« v poznih tridesetih letih, ko so državna civilna potrošnja in naložbe v letih 1938–1939 narasle na 14,5 odstotkov – trditev, ki drži vse do danes, saj je civilna državna poraba (potrošnja in naložbe) leta 2013 znašala 14 odstotkov BDP. (Ta odstotek sicer pretirano napihuje nadaljnjo državno zavezanost k »socialni blaginji«, saj zapori in izvajanje nadzora na domačih tleh v zadnjih treh desetletjih predstavljajo nesorazmerno velik delež »civilnih« državnih izdatkov.) Posledično se je vojaške izdatke obravnavalo kot bolj variabilne od državnih civilnih izdatkov, saj se je sistem nanje lažje zanašal kot na sredstvo za »spodbujanje« gospodarstva.¹⁹

Kljub temu, kot sta trdila Baran in Sweezy, so se vojaški izdatki soočali z lastnimi protislovji in niso bili »povsem prosta spremenljivka, z manipulacijo katere lahko voditelji oligarhije vzdržujejo obrate gospodarskega stroja«. Glavna omejitev je bila seveda popolna destruktivnost same vojne, zaradi česar se je bilo treba tretji svetovni vojni med večjimi silami izogniti. Odkrito vojskovanje je bilo zato v glavnem usmerjeno proti periferiji imperialističnega svetovnega gospodarstva, pri čemer so Združene države vzdrževale »globalen vojaški stroj za nadzorovanje globalnega imperija«, ki je do srede šestdesetih let vključeval več kot tisoč vojaških oporišč v tujini kot sredstvo za razporejanje ameriških sil po svetu.

Ta realnost je neizogibno vodila v vedno večji odpor na periferiji in med prebivalstvom ZDA, kot je razvidno v primeru Vietnama.²⁰ Prav odkriti upor ameriških kopenskih čet v Vietnamu v začetku sedemdesetih let je (skupaj s protesti doma) vojsko domala prisilil, da je opustila naborništvo, saj je bilo to nepraktično za obliko invazij in okupacij v državah tretjega sveta, ki so postale nekaj

19 »National Income and Product Accounts«, Table 1.1.5 (Gross Domestic Product) in Table 3.9.5 (Government Consumption Expenditures and Gross Investment), Bureau of Economic Analysis, <http://bea.gov>; Baran in Sweezy, *Monopoly Capital*, 161, 207–13; John Bellamy Foster in Robert W. McChesney, »A New New Deal Under Obama?« *Monthly Review* 60, št. 9 (februar 2009): 1–11; Hannah Holleman et al., »The Penal State in an Age of Crisis«, *Monthly Review* 61, št. 2 (junij 2009): 1–17.

20 Baran in Sweezy, *Monopoly Capital*, 191, 206, 213–17.

običajnega – zaradi česar se je morala preoblikovati v poklicno vojsko.²¹ Invazije zadnjih dveh desetletij bi se soočile z mnogo večjim ljudskim odporom, če bi bil za pošiljanje oboroženih sil na bojišče potreben vpoklic nabornikov.

S takšnimi poskusi nadzorovanja svetovnega imperija sta bili neločljivo povezani dve zahtevi. Prvič, obsežna propagandna kampanja, ki je imperij prikazala kot dobrohoten, nujen, pravzaprav demokratičen, že v samem bistvu »ameriški« in torej neizpodbiten v legitimni razpravi. Za imperij je druga plat propagande ljudska nevednost. »Največji prispevek« Vietnamu je bil po mnenju obrambnega ministra Roberta McNamare tik po vojni ta, da je ameriško vlado izučil, da je v prihodnje ključnega pomena »vstopiti v vojno, ne da bi razjezili javnost.« McNamara je izjavil, da je to »v naši zgodovini skoraj nujnost, saj je to vrsta vojne, s kakršno se bomo verjetno soočali naslednjih petdeset let«.²² Tu ameriški mediji na vsakem koraku opravljajo neprecenljivo delo pri upravičevanju imperialnega sistema in preprečevanju širše ozaveščenosti med prebivalstvom. Drugič, poleg propagandnega korenčka obstaja tudi palica – močno zanašanje na prikrite intervencije na periferiji in nadzor ter zatiranje doma.

Prodajne dejavnosti

Prodajnim dejavnostim s sedežem na Madison Avenue je bilo usojeno postati glavna zgodba o uspehu ameriškega monopolnega kapitalizma v petdesetih in ključnega pomena pri absorpciji gospodarskega presežka. Poleg kapitalistične luksuzne potrošnje so prodajne dejavnosti gospodarski presežek absorbirale predvsem na način, ki sta ga Baran in Sweezy poimenovala »dobički prek odbitka« [*profits by deduction*], tj. z izplačevanjem višjih plač delavcem (ali razmeroma privilegiranemu delu delavskega razreda), ki se jih nato zmanipulira v kupovanje večinoma potratnih izdelkov in nepotrebne pakiranega blaga vseh vrst, ki nazadnje ne prinaša zadovoljstva. Končni rezultat je bil, da je večina ljudi postala priklenjena na svoje zaposlitve, ne da bi se njihov dejanski življenjski standard ali položaj v razmerju do produkcijskih sredstev izboljšal.²³ Kot je v

21 Za izvrstno razpravo o tem gl. Andrew J. Bacevich, *Breach of Trust: How Americans Failed Their Soldiers and Their Country* (New York: Metropolitan Books, 2013), 48–79.

22 Barbara W. Tuchman, *The March of Folly: From Troy to Vietnam* (New York: Random House, 1984), 326.

23 Gl. Paul A. Baran in Paul M. Sweezy, »Some Theoretical Implications«, *Monthly Review* 64, št. 3 (julij–avgust 2012): 45–58; John Bellamy Foster, *The Theory of Monopoly Capitalism* (New York: Monthly Review Press, 2014), xiv–xviii.

dvajsetih letih 20. stoletja napovedal Thorstein Veblen, je proizvodnja postajala vse bolj usmerjena k ustvarjanju »prodajljivih podob« namesto dejanskih uporabnih vrednosti.²⁴ V povojnih letih je vzniknila kvalitativno nova faza potrošniškega kapitalizma, ki je, kot je Martin Mayer leta 1958 zapisal v knjigi *Madison Avenue*, temeljila na tripartitnem biznisu, sestavljenem iz naročnikov (podjetij, ki izdelujejo izdelke z blagovno znamko in plačajo za njihovo oglaševanje), agencij (ki pripravijo in objavijo oglase) in medijev (časopisov, revij, radijskih in televizijskih postaj – vsak od njih poseben medij za oglaševanje –, ki sporočilo prenesejo javnosti).²⁵ Poleg samega oglaševanja je obstajala še mnogo večja sfera korporativnega marketinga, ki je vključevala področja, kot so ciljanje potrošnikov, raziskave zanimanj, oblikovanje izdelkov, spodbujanje prodaje in neposredno trženje.²⁶

Marketing se je v obdobju svojega največjega napredka v petdesetih letih 20. stoletja hitro razvil v dobro organiziran sistem nadzora strank, ciljnega oglaševanja in psihološkega manipuliranja potrošniških skupin. Prihranki potrošnikov so med drugo svetovno vojno izjemno narasli in »Ad Men« [oglaševalci] z *Madison Avenue* so postali domala sinonimni z novo »potrošniško kulturo« poznih petdesetih let, usmerjeno k oglaševanju nešteti, domnevno medsebojno različnih blagovnih znamk. Rezultat je bil spodbujanje k visoki stopnji potrošnje in splošen vzpon gospodarstva, saj so bili delavci priučeni, da se v vseh svojih nedelovnih urah dojemajo kot potrošniki, s čimer so krepili svojo odvisnost od služb in obenem poganjali gospodarskega giganta. Na ta način so prodajne dejavnosti postale dominanten proces, ki je narekoval celoten kulturni aparat monopolnega kapitalizma.²⁷

Nedvomno je rast marketinških izdatkov v petdesetih – nominalno so izdatki za oglaševanje narasli s treh milijard dolarjev leta 1929 na 10 milijard dolarjev leta 1957 in na 12 milijard dolarjev leta 1962 – služila povečanju celotnega efektivnega povpraševanja v gospodarstvu, ustvarjala nova delovna mesta in trge ter spodbujala naložbe v nove proizvodne linije, a je hkrati vodila tudi k ogromnim količinam komercialnih odpadkov v obliki odvečne embalaže, načrtovanega zastaranja izdelkov in produkcije neuporabnih dobrin, ki so jih vsiljevali potrošnikom itd. Celoten marketinški sistem je odrejal »neusmiljeno vojno proti var-

24 Thorstein Veblen, *Absentee Ownership and Business Enterprise in Recent Times* (New York: Augustus M. Kelley, 1964), 300.

25 Martin Mayer, *Madison Avenue* (New York: Harper, 1958), 13–14.

26 Gl. Michael Dawson, *The Consumer Trap* (Urbana: University of Illinois Press, 2005).

27 Glede pojma kulturnega aparata gl. John Bellamy Foster in Robert W. McChesney, »The Cultural Apparatus of Monopoly Capital«, *Monthly Review* 65, št. 3 (julij-avgust 2013): 1–33.

čevanju v prid potrošnje». ²⁸ Do konca petdesetih so bili ameriški letni izdatki za oglaševanje enaki okoli 20 do 25 odstotkom vojaških izdatkov. In ker je oglaševanje vedno predstavljalo le majhen del celotnih marketinških izdatkov – katerih skupen obseg pa je zelo težko izmeriti, saj prežemajo vse vidike sistema –, je bil učinek absorpcije presežkov celotnih prodajnih dejavnosti v tako imenovani »zlati dobi« petdesetih in šestdesetih let verjetno okvirno primerljiv učinku, ki so ga pri absorpciji presežkov imeli vojaški izdatki, zlasti v letih, ko ni bilo dejanske vojne. ²⁹

Izjemna rast marketinga v teh letih je bila neločljivo povezana s konsolidacijo monopolne kapitalistične akumulacije. V konkurenčnem ustroju gospodarstva cenovna konkurenca ni več zasedala osrednje vloge, saj so oligopoli, ki so delovali usklajeno skozi proces posrednega tajnega dogovarjanja, poskrbeli, da je šla splošna raven cen le v eno smer – navzgor. Namesto tega je oligopolistično rivalstvo, ki je v gospodarstvu vedno bolj prevladovalo, privzelo obliko, ki je postala znana kot »monopolistično tekmovanje«, v katerem je konkurenčni boj potekal predvsem okoli tržnega deleža posameznih blagovnih znamk in se je torej osredotočal na prodajno dejavnost. Kot je opazil ekonomist države blaginje Tibor Scitovsky: »Stalen porast izdatkov za oglaševanje je znak stalnega porasta stopenj dobička in zatona cenovne konkurence.« »Cenovna konkurenca« je v Baranovi in Sweezyjevi analizi »v veliki meri izgubila pomen kot sredstvo za privabljanje kupcev«, nadomestili pa so jo »novi [potratni] načini pospeševanja prodaje: oglaševanje, spreminjanje izgleda izdelkov in embalaže, 'načrtovana zastarelost', spremembe modelov, kreditne sheme in podobno«. ³⁰

Korporacija, ki je v Združenih državah v petdesetih letih 20. stoletja za oglaševanje porabila največ, je bila General Motors, tedaj največja korporacija na svetu, ki je bila pionirka na področju diferenciacije izdelkov na podlagi kozmetičnih sprememb modelov (kot so kromirani deli in plavuti na zadkih avtomobilov). V svoje avtomobile je vgradila tako (fizično) zastarevanje izdelka kot psihološko zastarevanje in bila v svoji panogi vodilna na področju cen – ostali velikani avtomobilske industrije so brez zadržkov sledili in sodelovali pri delitvi plena.

Največji prodajalec pakiranega blaga v Združenih državah in (poleg General Motors) največji naročnik oglasov je bil Procter & Gamble. Podjetje je proizvajalo mila, čistila in detergente, kot so Ivory, Tide, Cheer, Camay, Oxydol, Cascade, Comet, Joy in Lava; zobni pasti Crest in Gleem; rastlinsko mast Crisco; ara-

28 Baran in Sweezy, *Monopoly Capital*, 118–28.

29 Kot je navedeno zgoraj, so izdatki za oglaševanje leta 1957 znašali 10 milijard dolarjev, letni vojaški izdatki v času Eisenhowerjeve vlade pa so znašali 40–50 milijard dolarjev. Glede slednje vsote gl. Turgeon, *Bastard Keynesianism*, 13.

30 Baran in Sweezy, *Monopoly Capital*, 115–17.

šidovo maslo Jif in izdelke številnih drugih blagovnih znamk. Podjetju Procter & Gamble se pripisuje zasluge za iznajdbo sodobnega upravljanja z blagovnimi znamkami, začeni z znamenitim internim korporativnim opomnikom Neila McElroya s 13. maja 1931. Ker je moral milo Camay promovirati kot drugoten izdelek v okolju, ki ga je obvladovalo Procter & Gamblovo lastno milo Ivory, je potrdi McElroy predlagal, da z različnimi blagovnimi znamkami podjetja Procter & Gamble upravljajo ločene ekipe in jih tržijo kot povsem ločena podjetja v kontekstu diferenciacije izdelkov, kjer so blagovne znamke usmerjene na različne potrošniške trge. Pozneje je McElroy kot predsednik Procter & Gamble sprejel »žajfnice«, način ustvarjanja medijskih vsebin, namenjenih predvsem komercializmu, ki so temeljile na nenehnem ponavljanju zgodbe in nagovarjanju k nakupu izdelka. Procter & Gamble je bil tudi pionir na področju tržnih raziskav, usmerjenih k potencialnim kupcem. Poleg tega je McElroy v podjetju vzpostavil obsežne laboratorije za teoretične znanstvene raziskave, v katerih so imeli raziskovalci razmeroma proste roke pri raziskovanju novih idej, povezanih s potrošniškimi izdelki.³¹

Precejšen uspeh podjetja Procter & Gamble pri vključevanju oglaševanja in programskih vsebin v radijske in televizijske oddaje zasebnih medijev v petdesetih letih bi lahko obravnavali kot simbol zmagovalstva komercializma v ameriškem medijskem sistemu v obdobju po drugi svetovni vojni. »Že ob splošni uveljavitvi radija v dvajsetih letih,« je v *Mass Communications and Empire* zapisal Herb Schiller, »in še bolj s pojavom televizije v poznih štiridesetih in zgodnjih petdesetih je bil elektronski aparat v veliki meri na voljo poslovnemu sistemu in še posebej 'nacionalnemu oglaševalcu'. [...] Obširna raba naprednih komunikacijskih pripomočkov in pomožnih storitev, kot so ankete, za usmerjanje in prepričevanje potrošnikov je najbolj prepoznavna značilnost razvitega kapitalizma. [...] Komaj še obstaja kulturni prostor [...], ki je zunaj komercialne mreže.«³² Država je radijski in televizijski prostor brez oklevanja zastonj predala korporacijam, sama pa je zadržala le minimalno regulacijsko strukturo, prej namenjeno obrambi komercialnih privilegijev kot pa njihovemu omejevanju.³³

31 Derrick Daye, »Great Moments in Branding: Neil McElroy Memo«, *Branding Strategy Insider*, 12. junij 2009, <https://brandingstrategyinsider.com/great-moments-in-branding-neil-mcelroy-memo/>; Mayer, *Madison Avenue*, 26; *Advertising Age*, *Procter and Gamble: The House that Ivory Built* (Lincoln: National Textbook, 1988), 20–21, 158; Katie Hafner in Matthew Lyon, *Where Wizards Stay Up Late* (New York: Simon and Schuster, 1996), 14.

32 Herbert I. Schiller, *Mass Communications and American Empire* (Boulder: Westview Press, 1992), 8–9.

33 Gl. podrobno kritiko Zvezne komisije za komunikacije v zvezi s tem v *Monthly Review* v poznih petdesetih: Leo Huberman in Paul M. Sweezy, »Behind the FCC Scandal«, *Monthly Review* 9, št. 12 (april 1958): 401–11.

Vojaškoindustrijski kompleks in ARPANET

Po devetih letih na čelu Procter & Gamble je McElroy pristal, da postane Eisenhowerjev novi obrambni minister. 4. oktobra 1957 se je kot ministrski kandidat v Huntsvillu v Alabami udeležil ogleda raketnega programa ameriške vojske Redstone Arsenal. Med njegovim pogovorom z nemškim emigrantom Wernherjem von Braunom, ki velja za očeta sodobnega raketarstva, so prispele novice o sovjetski izstrelitvi Sputnika. Pet dni pozneje je McElroy zaprisegel kot obrambni minister, medtem ko je celoten Washington razpravljal o vprašanju sovjetske tehnološke nadvlade. Izstrelitev Sputnika 2 mesec dni pozneje je le še stopnjevala pritisk na Eisenhowerjevo vlado. Po posvetu z Ernestom O. Lawrenceom, pomembno osebnostjo pri projektu Manhattan,³⁴ je McElroy predlagal ustanovitev centralizirane agencije za napredne znanstvenoraziskovalne projekte, ki bi kadre črpala iz široke mreže znanstvenega talenta na univerzah in v korporativnih proizvodnih podjetjih po vsej državi. 20. novembra 1957 se je prvič odpravil na Capitol Hill in predstavil svojo zamisel o »enotnem upravitelju« za vse obrambne raziskave, ki bi se sprva osredotočal na balistične rakete, satelite in vesoljske raziskave ter razvojne programe, obenem pa bi imel brezpogojno pooblastilo za sklepanje pogodb in neomejeno, svobodno raziskovalno agendo. 7. januarja 1958 je Eisenhower zaprosil kongres, naj zagotovi zagonska sredstva za novo Agencijo za napredne raziskovalne projekte (Advanced Research Projects Agency – ARPA). McElroy je za prvega direktorja ARPE izbral Roya Johnsona, podpredsednika korporacije General Electric.

ARPA si je za cilj nemudoma zadala militarizacijo vesolja, vključno s sateliti za globalni nadzor, komunikacijskimi sateliti in strateškimi orožnimi sistemi v orbiti, pa tudi odpravo na Luno. Toda po ustanovitvi Nacionalne uprave za aeronavtiko in vesolje (NASA) pozno poleti 1958 so civilne vesoljske programe ARPI postopoma odvzeli; do leta 1959 pa so ukinili tudi večino njenih vojaških programov, skupaj z večjim delom proračuna. Johnson je odstopil. A namesto da bi ARPO zaprl, je McElroy, preden je zapustil obrambno ministrstvo in se leta 1959 kot generalni direktor vrnil v Procter & Gamble, spremenil njeno ustanovno listino tako, da jo je jasneje opredelil kot enoto obrambnega ministrstva za temeljne znanstvene raziskave, ki je bila v tem nadrejena vsej vojski. ARPA (ki je leta 1972 postala Obrambna agencija za napredne raziskovalne projekte oziroma DARPA) je razvijala protibalistične raketne sisteme in Transit, predhodnika Globalnega pozicijskega sistema (GPS). Njeno najbolj izjemno delo v zgodnjem obdobju pa je bilo povezano z razvojem tehnologije digitalnega komuniciranja s

34 [Manhattan Project je bil skrivni vojaški projekt ZDA med drugo svetovno vojno z namenom razvitja atomske bombe.]

paketnim preklapljanjem, ki je vključevala dognanja inženirja Paula Barana, zaposlenega pri Rand Corporation, in je vodila k prvotnemu internetu in paketnemu satelitskemu omrežju. V osemdesetih se je DARPA osredotočala na podporo Reaganovi iniciativi Vojna zvezd v okviru t. i. druge hladne vojne. V devetdesetih in zgodnjih dvatisočih je razvila tehnologije digitalnega nadzora v tesnem sodelovanju z Nacionalno varnostno agencijo (NSA) skupaj s tehnologijo vojaških brezpilotnih letalnikov.³⁵

Z imenovanjem tretjega direktorja leta 1961, znanstvenika Jacka P. Ruine, ki je bil prej namestnik pomočnika direktorja ameriškega vojnega letalstva, je ARPA postala pomembna raziskovalna sila na področju računalniških raziskav. Ruina je od vojnega letalstva kupil ogromen računalnik Q-32, da bi ARPA lahko raziskovala vprašanja, povezana z vojaškim poveljevanjem in nadzorom. Ruina je z MIT pripeljal vedenjskega znanstvenika in računalniškega programerja J. C. R. Lickliderja in ga postavil na čelo ARPINIH oddelkov za poveljevanje in nadzor ter vedenjsko znanost. Licklider je vzpostavil pogodbeno razmerja z najboljšimi računalniškimi znanstveniki na univerzah po vsej državi in vpeljal interno kulturo, osredotočeno na mreženje z medsebojno povezanimi računalniki. V šestdesetih letih je ARPA postala središče raziskav računalniških omrežij, kar je v zgodnjih sedemdesetih privedlo do nastanka omrežja ARPANET, predhodnika današnjega interneta.

ARPA, proizvod Eisenhowerjeve vlade, je obstajala hkrati s stotinami drugih obrambnih agencij, ki so nastale v Trumanovih in Eisenhowerjevih letih, a je bila edina, ki je bila zasnovana kot znanstveno-tehnološki vrhunec hitro razvijajočega se vojaškoindustrijskega kompleksa. Pod Eisenhowerjem so Združene države na McElroyevo pobudo vdrle v sovjetski zračni prostor s svojim vohunskim letalom U-2, ki so ga Sovjeti sestrelili v maju 1960, in se vpletle v protituporniške operacije v Indokini in drugod.³⁶ Vojaška politika njegove vlade je ostala ekspanzivna. Klub temu pa je Eisenhowerjev poslovilni nagovor narodu 17. januarja 1961 razkril njegove pomisleke, negotovost, ambivalentnost in celo strah pred tem, kar je nastalo. Eisenhower je opozoril na dejstvo, da so Združene države razvile »trajno orožarsko industrijo velikanskih razsežnosti. [...] Letno za vojaško varnost porabimo več od neto dohodka vseh ameriških korporacij.« V nadaljevanju je vlado opozoril, naj se »varuje pred pridobivanjem neupravi-

35 Hafner in Lyon, *Where Wizards Stay Up Late*, 14–21, 255; L. Parker Temple, *Shades of Gray: National Security and the Evolution of Space Reconnaissance* (Reston: American Institute of Aeronautics and Astronautics, 2005), 132–33, 142, 146, 192–200, 208–18, 233, 242.

36 Helen Bury, *Eisenhower and the Cold War Arms Race* (New York: I. B. Tauris, 2014), 205; William Conrad Gibbons, *The U. S. Government and the Vietnam War: Executive and Legislative Roles and Relationships; Part IV: July 1965–January 1968* (Princeton: Princeton University Press, 1995), 3–4.

čenega vpliva [...] vojaškoindustrijskega kompleksa«, in posvaril, da bi družba lahko postala »ujetnica znanstveno-tehnološke elite« v okoliščinah, ko je »moč denarja vedno prisotna«.

Eisenhowerjeva svarila so bila namenoma nejasna. »Vojaškoindustrijskega kompleksa« ni opredelil, pojem pa je v svojem govoru uporabil le enkrat. Kljub temu pa so se njegove opazke nanašale na realnost vojaško-tehnološko-korporativnega kompleksa, pri snovanju katerega je od leta 1946 dalje sam igral vodilno vlogo in ki se je v njegovih letih v Beli hiši močno razširil. Do leta 1962 je v Združenih državah že 56,2 odstotka prodaj v elektronski industriji šlo za namene vojske in z njo tesno povezane civilne vesoljske industrije.³⁷

Čas vietnamske vojne in notranji nadzor

Leta največje gospodarske rasti in skoraj polne zaposlenosti v petdesetih in šestdesetih so sovpadala z leti korejske in vietnamske vojne. Čeprav sta se ti vojni bojevali pod krilaticama »zadrževanja komunizma« in »obrambe svobodnega sveta«, je bil pravi namen obeh spopadov vzdrževanje varnosti svetovnega kapitalističnega gospodarstva in ameriške hegemonije nasproti silam, ki so se izpod njiju poskušale osvoboditi. Toda čeprav se je motiv za ti dve vojni nahajal predvsem v geopolitiki imperija in hladne vojne, pa dejstvo, da sta zahtevali tudi ogromna povečanja vojaških izdatkov, ki so poživiljali celotno gospodarstvo, ni ušlo dominantnim političnoekonomskim silam, temveč je dejansko neposredno vplivalo na računice vladajočih elit.

Takšen sistem vojaško imperialne prevlade in akumulacije kapitala seveda ne ustvari le zunanjih sovražnikov, temveč tudi svoje »notranje sovražnike«, ki v očeh oblastniških struktur zajemajo vse nasprotnike kapitalizma in države vojne skupaj z vsemi tistimi družbenimi silami, ki jih dojemajo kot potencialno razdiralne. Država vojne se tako logično prelevi v državo nadzora.

V poznih petdesetih in šestdesetih letih so se razmahnili družbeni protesti, sprva zaradi državljanskih pravic, pozneje pa zaradi gibanja proti vietnamski vojni in drugih prizadevanj. To je privedlo do velikega povečanja vojaškega in kvazivojaškega (oziroma tajnega policijskega) nadzora nad ameriškim prebivalstvom. V letih 1970–1971 je vzniknil škandal »Army Files« (oziroma CONUS) z

37 Dwight D. Eisenhower, »President Eisenhower's Farewell to the Nation«, objavljeno v: Melman, *Pentagon Capitalism*, 235–39; Charles E. Nathanson, »The Militarization of the American Economy«, v: *Corporations and the Cold War*, ur. David Horowitz (New York: Monthly Review Press, 1969), 209.

razkritjem, da je ameriška vojska vohunila za več kot sedmimi milijoni ameriških državljanov in o njih vodila dosjeje. Dosjeji so bili prvotno hranjeni v njeni Knjižnici preiskovalnih dokumentov – večina se jih je nahajala v dve nadstropji visoki in približno sto metrov [*half a block*] dolgi jekleni sobi – v oporišču Fort Holabird v zvezni državi Maryland. Poleg teh dosjejev so bile pomožne kartoteke, vključno z »obsežno kartoteko subverzivcev«, tj. o protestnikih za državljan-ske pravice ter protivojnih protestnikih, ter ločene kartotečne omare, posvečene incidentom, bolj splošno povezanih s »civilnimi nemiri« ali z disidentstvom znotraj vojske. Leta 1967 je vojska zaključila z vzpostavitvijo tajne nacionalne teleprinterske službe, ki je omogočala hitro posredovanje zbranih obveščevalnih podatkov o prebivalstvu. Oddelek za analizo protiobveščevalnih podatkov je bil zadolžen za vzpostavitev gromozanskega *Kompendija*, ki je združeval podatke iz nadzornih dosjejev zavoljo računalniške obdelave podatkov. Nadzorovalo se je udeležence Pohoda revnih na Washington leta 1968, obiskovalce groba Martina Luthra Kinga ml., črnske nacionaliste, socialistične organizacije in vse vpletene v protivojne demonstracije, ki so štele več kot dvajset udeležencev po celotni državi. Vojska je imela 1500 agentov v civilu, ki so delovali iz tristotih pisarn.³⁸

V sledečih kongresnih preiskavah obveščevalnih kartotek ameriške vojske in zlasti njene kartoteke subverzivcev – za katero je vojska trdila, da je bila uničena – je bilo nato razkrito, da so bili podatki posredovani NSA

po ARPANET-u, računalniškem omrežju, ki povezuje več kot 50 državnih agencij in univerz širom države. Omrežje financira Agencija za napredne raziskovalne projekte (ARPA) obrambnega ministrstva. [...] Podatki, kot trdijo obveščevalni viri, so bili preneseni in shranjeni na sedežu Nacionalne varnostne agencije (NSA) v kraju Fort Meade v zvezni državi Maryland. Viri pravijo, da so bile vojaške kartoteke prek ARPANET-a prenesene okoli januarja 1972, več kot dve leti po tem, ko je bilo zaukazano uničenje tega gradiva in zbirk podatkov, hranjenih v vojaškem objektu Fort Holabird.³⁹

38 Christopher H. Pyle, *Military Surveillance of Civilian Politics, 1967–1970* (New York: Garland, 1986), 69–81; »Military Intelligence Overkill«, v: Sam J. Ervin et al., *Uncle Sam is Watching You: Highlights from the Hearings of the Senate Subcommittee on Constitutional Rights* (Washington: Public Affairs Press, 1971), 74–147; Christopher H. Pyle, »Be Afraid, Be Very Afraid, of Spying by U. S. Army«, *Bint Jbeil*, 5. december 2002; Seth F. Kreimer, »Watching the Watchers: Surveillance, Transparency, and Political Freedom in the War on Terror«, *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 133 (september 2004): 138–44; Frank J. Donner, *The Age of Surveillance* (New York: Alfred A. Knopf, 1980), 287–320.

39 N. D. Sandler in M. McNamee, »Computers Carried Army Files; MIT Investigation Underway«, *The Tech*, 11. april 1975; Hafner v Lyon, *Where Wizards Stay Up Late*, 231; Gibbons, *U. S. Government and the Vietnam War*, 854.

Za mnoge Američane je bil to prvi znak, da obstaja nekaj takšnega, kot je ARPANET. Že v sedemdesetih je bila NSA torej vpletena v uporabo zgodnjega proto-internetnega sistema kot dela svojih operacij za nadzorovanje ameriške javnosti. Senator Sam Ervin – najboljše poznan po vlogi predsednika senatne preiskovalne komisije v aferi Watergate, a dolgo vpleten tudi v preiskavo vojaških dosjejev – je razburjen zaradi tovrstnih razkritij aprila 1975 pripravil govor na MIT, v katerem je razglasil, da se je grožnja vdora v zasebnost povečala zaradi obstoja računalnikov, ki omogočajo »neomejeno shranjevanje podatkov in njihovo iskanje s svetlobno hitrostjo.«⁴⁰ Zaradi senatnih preiskav nadzora nad prebivalstvom s strani ameriške vojske in njenih podatkovnih baz je Arthur R. Miller, profesor prava z Univerze v Michiganu, že leta 1971 pred senatnim pododborom za ustavne pravice, ki mu je predsedoval Ervin, razglasil:

Ne glede na to, ali se tega zaveda ali ne, se vsakič, ko državljani odda davčno napoved, se prijavi za življenjsko zavarovanje ali naroči kreditno kartico, ko zaprosi za državno podporo ali ima razgovor za službo, zanj odpre kartoteka in začne oblikovati informacijski profil. Prišli smo do točke, ko vsakič, ko potujemo s komercialnim letalskim prevoznikom, rezerviramo sobo pri eni od nacionalnih hotelskih verig ali najamemo avto, verjetno za seboj pustimo prepoznavne elektronske sledi v računalniškem pomnilniku; sledi, ki lahko – ko so enkrat zbrane na kup in podvržene analizi – zelo veliko povedo o naših dejavnostih, navadah in stikih. Le redki se zavedajo dejstva, da je sodobna tehnologija zmožna nadzorovati, centralizirati in ovrednotiti te elektronske vnose – ne glede na njihovo številčnost –, kar utemeljuje strah številnih Američanov, da o vsakem od nas obstaja kartoteka od zibelke do groba.

Čprav grožnja naši informacijski zasebnosti neprestano raste, se večina Američanov še vedno ne zaveda razsežnosti uporabe računalnikov in mikrofilmske tehnologije s strani zveznih agencij in zasebnih družb za zbiranje, hrambo in izmenjavo podatkov o dejavnostih navadnih državljanov. Le redko mine dan brez razkritja obstoja kakšne nove podatkovne baze. [...] Pomislite denimo na podatkovne prakse ameriške vojske. V začetku tega leta je bilo razkrito, da je vojaška obveščevalna služba nekaj časa sistematično nadzorovala zakonite politične dejavnosti cele vrste skupin in pripravljala poročila o »incidentih« ter kartoteke o posameznikih, ki so se udeleževali raznovrstnih zakonitih protestov.⁴¹

40 Sam J. Ervin, »Ervin Discusses Privacy«, *The Tech*, 11 april 1975.

41 Arthur R. Miller, »The Surveillance Society«, v: Ervin et al., *Uncle Sam is Watching You*, 25–26.

V sedemdesetih letih je prišlo tudi do razkritja COINTELPRO (okrajšava za Counterintelligence Program [protiobveščevalni program]), obsežnega programa FBI za nadziranje in razdiranje gibanj. Med leti 1956 in 1975 je FBI pod vodstvom J. Edgarja Hooverja izvajal raznovrstne oblike nadzora in nezakonitih dejavnosti (vlome, ponarejanja, provokacije pod krinko, neupravičena zapiranja in nasilje), ki so se zgledovale pri zgodnejših ukrepih proti komunistični partiji – usmerjene so bile proti skupinam disidentov, vključno s socialističnimi organizacijami, voditelji gibanja za državljanske pravice, novinarji in kritiki vojne iz vrst Nove leve. FBI je takšne aktivnosti smatral za »upravičene«, ko je šlo za skupine, kot je bila Socialistična delavska stranka, ki so kandidirale za javne funkcije in podpirale stvari, kot je »Castrova Kuba in [rasna] integracija [...] na jugu«. Skupine Nove leve so bile tarča, ker naj bi pogosto »spodbujale k revoluciji« in »pozivale k porazu Združenih držav v Vietnamu«. ⁴²

Pod kodnim imenom Projekt MINARET je NSA v Johnsonovih in Nixonovih letih prisluškovala elektronskim komunikacijam vodilnih ameriških kritikov vojne, vključno z več kot 1600 ameriški državljani, ki jih je NSA uvrstila na svoj nadzorni seznam. Med nadzorovanimi posamezniki so bile osebe, kot so Martin Luther King ml., Whitney Young, Eldridge Cleaver, Stokely Carmichael, Jane Fonda, Tom Hayden in Muhammad Ali. Poleg njih je nadzorni seznam NSA vključeval tudi ugledne pripadnike esteblišmenta, kot sta bila senatorja Frank Church in Howard Baker, kolumnist *New York Times* Tom Wicker in kolumnist *Washington Post* Art Buchwald. Razkritja o Projektu MINARET, skupaj s programom COINTELPRO, so privedla do sprejetja Zakona o nadzoru tujih obveščevalnih dejavnosti [Foreign Intelligence Surveillance Act], ki je omejil pristojnosti zvezne vlade pri izvajanju nadzora nad ameriški državljani. ⁴³

V zgodnjih sedemdesetih je NSA zagnala svoj projekt s kodnim imenom ECHELON, ki ga je izvajala skupaj z Veliko Britanijo, Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo (poznane kot Pet oči [Five Eyes]) z namenom prestrezanja civilnih telekomunikacij, ki jih prenašajo komunikacijski sateliti. Kot je William Blum leta 2005 zapisal v *Rogue State*: »[S]istem ECHELON deluje tako, da neselektivno prestreza ogromne količine komunikacij in s pomočjo računalnikov prepozna in ločuje potencialno zanimive od neželenih. Vsako prestreženo sporočilo – vsa sporočila z veleposlaništev, poslovni dogovori, pogovori o seksu, rojstnodnevna voščila – preiščejo po ključnih besedah, ki so lahko karkoli, za kar preiskovalci

42 FBI-jevi dokumenti COINTELPRO so navedeni (in prikazani) v uvodu Noama Chomskega v zborniku: Nelson Blackstock, ur., *COINTELPRO: The FBI's Secret War on Political Freedom* (New York: Pathfinder, 1988), 15–16, 25–33.

43 Matthew M. Aid in William Burr, »Secret Cold War Documents Reveal NSA Spied on Senators«, *Foreign Policy*, 25. september 2013.

menijo, da bi utegnili biti zanimivo.« Prisluškovalna baza NSA v Angliji obsega 2,2 kvadratna kilometra. Poleg zbiranja podatkov s področja nacionalne varnosti je bila NSA vpletena tudi v gospodarsko vohunjenje za korporacije, vključno s krajo tehnologij. Evropsko podjetje Airbus Industries je zaradi podatkov, ki sta jih leta 1994 NSA in CIA predali njegovim ameriškim tekmečem, izgubilo dobičkonosne mednarodne pogodbe.⁴⁴

Financionalizacija, podatkovno rudarjenje in kibernetična vojna

Po postopnem umiku iz vietnamske vojne in njenem koncu je ameriško gospodarstvo zašlo v gospodarsko krizo, ki se je razvila v dolgo obdobje poglobljajoče se stagnacije, zaznamovane s padajočo stopnjo realne gospodarske rasti in naraščajočo brezposelnostjo ter podzaposlenostjo.⁴⁵ Če so bili vojaški izdatki in razširjene prodajne dejavnosti s središčem na Madison Avenue glavni dodatni dejavniki za absorpcijo gospodarskega presežka v petdesetih in šestdesetih letih, se je njihov stimulativni učinek v osemdesetih letih in pozneje zmanjšal kljub strmemu porastu potrošniških kreditov (vključno s kreditnimi karticami) za spodbujanje prodajne dejavnosti in kljub Reaganovi drugi hladni vojni, ki je napihnila vojaške izdatke. Reagan je spodbujal *de facto* vojni keynesianizem z nižanjem davkov predvsem za korporacije in premožne ter obenem z velikim povečanjem vojaških izdatkov. Ti so vključevali tudi Vojno zvezd, njegov drag program protiraketne obrambe, v kateri je imela vodilno vlogo DARPA. Napadi na sindikate, mezde in civilne državne izdatke, namenjene delavcem ter revnim, so se zaostрили in privedli do začetka dobe neoliberalizma.

Izbruh afere Iran-Contra v Washingtonu je za trenutek osvetlil razsežnost in protizakonnost države vojne in tajnih vladnih dejavnosti v Reaganovi dobi. Afera je 7. avgusta 1990 pripeljala do obsodbe admirala Johna Poindexterja, Reaganovega svetovalca za nacionalno varnost, ki je bil v petih točkah obtožen laganja kongresu in oviranja preiskav kongresnih odborov v zvezi z afero Iran-Contra, vključno z nezakonito prodajo orožja Iranu z namenom tajnega financiranja skupine Contras v njihovi vojni proti vladi Nikaragve. (Obsodbe so pozneje raz-

44 William Blum, *Rogue State* (Monroe: Common Courage, 2005), 271–74; William Blum, »Anti-Empire Report #118«, avtorjeva osebna spletna stran, 26. junij 2013, <https://williamblum.org/aer/read/118>.

45 Gl. John Bellamy Foster in Robert W. McChesney, *The Endless Crisis* (New York: Monthly Review Press, 2012).

veljavili, ker naj bi na več prič, ki so pričale proti Poindexterju, vplivalo njegovo pričanje pred kongresom, čeprav mu je bila podeljena imuniteta.)

Istočasno so Poindexterja zalotili še v enem škandalu, in sicer zaradi avtorstva Direktive o nacionalnovarnostni odločitvi (National Security Decision Directive oz. NSDD-145), ki jo je podpisal Reagan. NSDD-145 bi centralizirala nadzor nad vsemi računalniškimi podatkovnimi bazami v Združenih državah, kar bi vojski omogočilo iskanje »občutljivih, a ne tajnih podatkov« v zasebnih računalniških podatkovnih bazah – tako bi NSA postala računalniški vladar. Zaradi ogorčenja zasebnega sektorja in posledic afere Iran-Contra – obe zadevi sta bili osredotočeni na Poindexterja – je bila NSDD-145 umaknjena. Po tem, ko je nekaj časa delal za podjetje Syntek, zasebnega pogodbenika DARPE, se je Poindexter zopet pojavil leta 2002 kot vodja Urada za informacijsko ozaveščenost pri DARPI, zasnovanega za vzpostavitev tehnološke osnove za program Popolne informacijske ozaveščenosti (Total Information Awareness Program, TIA), ki naj bi ga izvajala NSA in je bil usmerjen v zbiranje in analizo vseh digitaliziranih komunikacij prebivalstva Združenih držav. Sám obrambno ministrstvo je program opisalo kot oblikovanje »velike virtualne centralizirane podatkovne baze« vseh elektronskih prenosov. Eden od velikih pogodbenikov v programu TIA je bilo podjetje Booz Allen Hamilton, velikanski obrambni pogodbenik. Vodja obveščevalnega oddelka pri Booz Allen Mike McConnell (nekdanji direktor NSA v vladi Georga H. W. Busha in poznejši direktor nacionalnih obveščevalnih služb pod Georgom W. Bushem) je bil tesen sodelavec Poindexterja. Kongres je posredoval leta 2003 in programu (do tedaj preimenovanemu v Terrorism Information Awareness) odvzel financiranje z namenom, da bi ga dokončno ukinil – po tem, ko je izbruhnil škandal zaradi razvoja spletnega trga s terminskimi pogodbami, ki je špekuliral s terorističnimi napadi, kar je pozornost usmerilo k Poindexterju in TIA.⁴⁶

Vendar pa je bila za Reaganovo obdobje še bolj kot država vojne značilna neoliberalna financializacija. Ker gospodarski presežek ni več našel dovolj dobičkonosnih priložnosti v tem, čemur so ekonomisti rekli »realno gospodarstvo«, se je vedno več denarja stekalo v špekulacije v finančnem sektorju. Medtem so

46 William Safire, »You Are a Suspect«, *New York Times*, 14. november 2002; Shane Harris, *The Watchers: The Rise of America's Surveillance State* (New York: Penguin, 2010), 194–235; Shane Harris, »Total Recall«, *Foreign Policy*, 19. junij 2013; Carl Hulse, »Threats and Responses, Plans and Criticisms; Pentagon Prepares a Futures Market on Terror Attacks«, *New York Times*, 29. julij 2003; Whitfield Diffie and Saul Landau, *Privacy on the Line* (Cambridge: MIT Press, 1998), 66–67; John Markoff, »Chief Takes Over New Agency to Thwart Attacks on U. S.«, *New York Times*, 13. februar 2002; »National Policy on Telecommunications and Automated Information Security Systems«, National Security Decision Directive Number 145, White House, 17. september 1984, <https://irp.fas.org/offdocs/nsdd145.htm>; Chalmers Johnson, *Dismantling the Empire* (New York: Henry Holt, 2010), 104–5.

desetletja imperialne ekspanzije, zlasti v času vietnamske vojne, v tujini ustvarila velikanski presežek dolarjev v obliki, ki je dobila ime »evrodolarski trg« in ki je povzročila rast tujega povpraševanja po naložbenih priložnostih za ta presežni denarni kapital znotraj ameriškega gospodarstva. Finančne ustanove so se na to rastoče povpraševanje po špekulativnih produktih odzvale s celo vrsto novih špekulativnih instrumentov v obliki raznovrstnih terminskih in opcijskih pogodb ter izvedenih finančnih instrumentov. V ameriškem in svetovnem gospodarstvu je prišlo do vrtoglavega porasta špekulativnih dejavnosti, kar se je odražalo v povečanju zadolževanja v pričakovanju višjih donosov [*growth of debt leverage*] – finančni dolg korporacij je narasel z 10 odstotkov ameriškega BDP leta 1970 na več kot 40 odstotkov leta 1990 in je še naprej strmo naraščal.⁴⁷ To ni le pomagalo absorbirati presežka z naraščajočimi izdatki za fiksne naložbe (predvsem v poslovne stavbe in računalnike) in zaposlovanje (rastoča armada finančnih analitikov) v realnem gospodarstvu, temveč je špekulativno povečanje vrednosti finančnih sredstev povečalo premoženje kapitalističnega razreda neodvisno od proizvodnje. Določen del tega povečanega finančnega premoženja je bil posledično porabljen za luksuzne dobrine, kar je učinkovito absorbiralo presežek in spodbujalo gospodarstvo.

Že maja 1983 sta Harry Magdoff in Paul M. Sweezy v članku z naslovom »Production and Finance« v reviji *Monthly Review* opisala velikanski dolgoročni premik h gospodarstvu, v katerem je ogromna »finančna nadstavba« prevladala nad temeljnim produkcijskim sistemom. Posledica je bila oblikovanje na videz stalnega, za finančne balone dovzetnega gospodarstva. Takšno gospodarstvo je bilo nestabilno in do skrajnosti parazitsko, z neprestano bojaznijo pred finančnim zlomom, zato je naraščala vloga centralnih bankirjev kot posojilodajalcev v skrajni sili, ki periodično intervenirajo, da podprejo vse bolj krhek finančni sistem. Sweezy je to kasneje imenoval »financionalizacija procesa akumulacije kapitala«.⁴⁸

Alan Greenspan, ki ga je Reagan leta 1987 imenoval na čelo sveta guvernerjev ameriške centralne banke, je dve desetletji nadzoroval hitro finančno širitev, ki so jo omogočile pogoste intervencije sveta guvernerjev v vlogi posojilodajalca v skrajni sili za zagotavljanje dodatne likvidnosti in vse bolj deregulirano tržno okolje. Vse to je okrepilo moč Wall Streeta v Washingtonu do te mere, da sedaj obvladuje vrh politike v še večjem obsegu od proizvajalcev v prvih povojnih le-

47 Fred Magdoff in John Bellamy Foster, »Stagnation and Financialization: The Nature of the Contradiction«, *Monthly Review* 66, št. 1 (maj 2014): 9.

48 Harry Magdoff in Paul M. Sweezy, »Production and Finance«, *Monthly Review* 35, št. 1 (maj 1983): 1–13; Paul M. Sweezy, »More (or Less) on Globalization«, *Monthly Review* 49, št. 4 (september 1997): 1–4.

tih.⁴⁹ To je nato pospešilo sprejemanje ukrepov, ki spodbujajo financializacijo.

Financializacijo so izjemno okrepila hitra računalniška omrežja, ki so postala ključni mehanizmi za novonastale špekulativne trge in za številne finančne goljufije. A podpora financializacije kapitalizmu nadzora je segala še veliko globlje. Tako kot področji oglaševanja in nacionalne varnosti je tudi financializacija imela nepotešljivo potrebo po podatkih. Njena dobičkonosna širitev je bila močno odvisna od listinjenja hipotek gospodinjestev, obsežne razširitve uporabe kreditnih kartic in porasta zdravstvenih zavarovanj, pokojninskih skladov, študentskih posojil in drugih elementov osebnih financ. Vsak vidik gospodinskega dohodka, porabe in kredita je bil vključen v ogromne podatkovne baze ter ocenjen v razmerju do trgov in tveganja. Med leti 1982 in 1990 je povprečen dolg posameznika v Združenih državah zrasel za 30 odstotkov, z njim pa tudi komercialni prodor v zasebna življenja. Kot je leta 1991 Christian Parenti zapisal v svoji knjigi *The Soft Cage*: »Zabeležke, ki jih producirajo kreditne in bančne kartice, kartice ugodnosti, internetni uporabniški računi, spletno nakupovanje, računi s potovanj in zdravstvena zavarovanja, mapirajo naša življenja s tem, ko ustvarjajo digitalne datoteke v korporativnih podatkovnih bazah.«⁵⁰ Kot je Michael Dawson poročal v *The Consumer Trap*, so do leta 2000 skoraj vse večje korporacije v Združenih državah ustvarjale ogromne podatkovne baze in bile povezane s podjetji, ki se ukvarjajo s podatkovnim rudarjenjem. »Podjetje Symmetrical Research je oglaševalo storitve, kot je Advanced Analytic Solutions, ki so korporativnim strankam obljubljale 'moč ene najnaprednejših ekip za analitiko marketinških podatkov na svetu, s patentiranimi orodji, ki omogočajo statistično analizo [...] [podatkov v obsegu] Mastercardovega 35-terabajtnega podatkovnega niza.' Terabajt [...] predstavlja en bilijon enot računalniških podatkov.«⁵¹

Danes ima največji trgovec s podatki v Združenih državah – marketinški gigant Acxiom – 23.000 računalniških strežnikov, ki letno obdelajo več kot 50 bilijonov podatkovnih prenosov. V povprečju hrani okoli 1.500 podatkovnih točk o več kot 200 milijonih Američanov v obliki »digitalnih dosjejev« o vsakem posamezniku, pri čemer ima vsaka oseba trinajstmestno šifro, ki omogoča, da se z združevanjem spletnih in nespletnih podatkov o posamezniku osebi sledi, kamorkoli gre. Dobršen del podatkov se sedaj pridobi z družbenih omrežij, kot je Facebook. Acxiom te podatke uredi v »vrhunske patentirane vedenjske vpogled«. Vsaka oseba je uvrščena tudi v enega od sedemdesetih grozdov življenjskih slogov, ki se osredotočajo predvsem na družbeni razred, potrošniške navade in

49 Gl. Michael Lewis, *Flash Boys* (New York: W. W. Norton, 2014).

50 Christian Parenti, *The Soft Cage: Surveillance in America* (New York: Basic Books, 2003), 91–92, 96.

51 Dawson, *Consumer Trap*, 51.

geografsko lokacijo. Acxiom te podatke prodaja (z različnimi ravnmi dostopa do svojih podatkovnih baz) svojim strankam, kamor se uvršča dvanajst od petnajstih največjih izdajateljev kreditnih kartic, sedem od desetih največjih bank, ki poslujejo s prebivalstvom, pet od desetih največjih zavarovalnic, šest od desetih največjih borzoposredniških hiš, osem od desetih največjih medijskih ali telekomunikacijskih podjetij, sedem od desetih največjih trgovcev na drobno, enajst od štirinajstih največjih svetovnih proizvajalcev avtomobilov in tri od desetih največjih farmacevtskih podjetij. Med Acxiomovimi strankami je približno polovica izmed stotih največjih korporacij v Združenih državah.

Od septembra 2001 dalje Acxiom pri deljenju podatkov tesno sodeluje s FBI, Pentagonom in Urdom za domovinsko varnost. Leta 2001 je Acxiom generala Wesleyja Clarka, nekdanjega vrhovnega poveljnika zveze NATO v Evropi med vojno na Kosovu in bodočega ameriškega predsedniškega kandidata, imenoval v svoj upravni odbor. Podjetje je Clarku kot lobistu, zlasti v odnosu do obrambnega ministrstva in Urada za domovinsko varnost, plačalo več kot 800.000 dolarjev. S Clarkovo pomočjo je Acxiom začel sodelovati s Poindexterjevim programom TIA pri DARPA in pomagal vzpostaviti tehnološke sisteme za totalni nadzor ameriškega in svetovnega prebivalstva.⁵²

Oddaja 60 Minutes televizijske mreže CBS je marca 2014 poročala, da lahko klik na spletno stran medija New York Times pomeni, da je na strani več kot ducat tretjih entitet, »ki dejansko sledijo vašim premikom«. Večina od 50 milijonov ljudi, ki so si na svoje pametne telefone prenesli aplikacijo »Brightest Flashlight Free«, se ni zavedalo, da »podjetja, ki vam jih dajejo zastonj, te aplikacije uporabljajo, da sledijo vašemu slehernemu gibu in o tem poročajo drugim podjetjem«. Aplikacija za iPhone »Path Social«, navidezno zasnovana, da bi ljudem omogočala deljenje fotografij in spominov z njihovimi prijatelji, je vdrla v digitalne imenike in sezname stikov svojih uporabnikov ter pridobila vse te podatke. Trgovec s podatki Epsilon ima marketinško podatkovno bazo, ki vsebuje več kot 8 milijard potrošniških transakcij. Trgovec s podatki Choicepoint, sedaj del podatkovnega giganta Elsevier, hrani 17 milijard zabeležk o podjetjih in posameznikih, ki jih je prodal okoli 100.000 strankam, vključno s številnimi državnimi agencijami.⁵³

52 Steve Kroft, »The Data Brokers: Selling Your Personal Information«, CBS News, 9. marec 2014, <https://www.cbsnews.com/news/the-data-brokers-selling-your-personal-information/>; Richard Behar, »Never Heard of Acxiom?«, *Fortune*, 23. februar 2004.

53 Kroft, »Data Brokers«; Behar, »Never Heard of Acxiom?«; Lois Beckett, »Everything We Want to Know About What Data Brokers Know About You«, *Propublica*, 13. september 2013, <https://www.propublica.org/article/everything-we-know-about-what-data-brokers-know-about-you>; »A Review of the Data Broker Industry«, Staff Report for Chairman [Jay] Rockefeller, Office of Oversight and Investigations Majority Staff, Committee

Tudi same finančne ustanove prodajajo tovrstne podatke. V reviji *Forbes* so leta 2013 zapisali, da »na skoraj vseh področjih našega življenja lahko podjetja in oglaševalci prosto zbirajo podatke o nas in jih brez omejitev prodajajo komurkoli želijo«. Toda finančnim ustanovam, kot so izpostavili v reviji, je neposredna prodaja tovrstnih podatkov v večini primerov zakonsko prepovedana. A *Forbes* je pojasnil, da številne finančne ustanove kljub temu na različne načine tržijo svoje podatke in da jih okoli 27 odstotkov v vseh vidikih krši zakonske predpise.⁵⁴

Financionalizacija – torej dolgoročna rast špekulantstva s finančnimi sredstvi v razmerju do BDP – je pomenila vdor financ na vsa življenjska področja, kar je terjalo novo širitev nadzora nad prebivalstvom in podatki kot del obvladovanja finančnih tveganj. S tem, ko se je gospodarstvo bolj financionaliziralo, je postalo vse bolj izpostavljeno finančnim zlomom, kar je pri vlagateljih povečalo zaznavanje tveganja in s tem zaznalo potrebo po obvladovanju tveganj, šifriranju podatkov in varnosti.

Danes je strah pred kibernetiko vojno, uperjeno proti finančnim ustanovam, celotnemu finančnemu sistemu in vojaškemu aparatu med glavnimi skrbmi nacionalne varnosti. McConnell, ki je pustil svojo službo pri podjetju Booz Allen in leta 2007 postal vodja nacionalnih obveščevalnih služb pod Georgom W. Bushem, je predsednika obvestil: »Če bi se napadalc 11. septembra osredotočili na kibernetični napad na eno samo ameriško banko in uspeli, bi bile posledice za ameriško gospodarstvo bistveno hujše, kot so bile po fizičnem napadu.« Finančni minister Henry Paulson, nekdanji generalni direktor Goldman Sachs, je soglašal. Busha je to tako vznemirilo, da je bila kmalu (leta 2008) sprejeta Celovita nacionalna iniciativa za kibernetično varnost (Comprehensive National Cybersecurity Initiative), ki je bistveno razširila pooblastila NSA za izvajanje internega nadzora na ameriških tleh, kar je vodilo do izgradnje 1,5 milijarde dolarjev vrednega podatkovnega središča v zvezni državi Utah.⁵⁵ Leon Panetta, Obamov obrambni minister, je svaril, da bi bil kibernetični napad na ameriški finančni sistem lahko »naslednji Pearl Harbor«. Julija 2011 je Barack Obama podpisal odredbo, po kateri infiltracija transnacionalnih kriminalnih združb v finančne trge predstavlja razlog za razglasitev izrednih razmer v državi. Podjetje za kibernetično varnost Symantec je leta 2010 ocenilo, da tri četrtine napadov »phishing«

on Commerce, Science, and Transportation, U. S. Senate, 18. december 2013, 29; Alice E. Marwick, »How Your Data Are Being Deeply Mined«, *New York Review of Books*, 9. januar 2014, <https://www.nybooks.com/articles/2014/01/09/how-your-data-are-being-deeply-mined/>.

54 Adam Tanner, »What Chase and Other Banks Won't Tell You About Selling Your Data«, *Forbes*, 17. oktober 2013, <https://www.forbes.com/sites/adamtanner/2013/10/17/what-chase-and-other-banks-wont-tell-you-about-selling-your-data/>.

55 Harris, *Watchers*, 322–29.

[napadov z lažnim predstavljanjem], namenjenih pridobivanju finančnih podatkov, ni uperjenih proti posameznikom, temveč proti finančnemu sektorju.⁵⁶

Poleg strahu pred hekerskimi vdori v podatkovne baze obstaja tudi strah pred obsežnimi napadi na celotne varnostne sisteme. Nenaden padec borznih trgov 6. maja 2010, ki so ga pripisali visokohitrostnemu algoritemskemu trgovanju, naj bi naznanjal novo možno obliko kibernetске vojne, usmerjene k nadaljnjemu potiskanju trgov navzdol, ki že sicer drsijo v to smer, z uporabo prodaj na kratko, opcijskih pogodb in pogodb o zamenjavi – nekakšnega »multiplikatorja bojne moči« v vojaškem žargonu. Hekerji, ki uporabljajo zlonamerno kodo za sesutje ali ohromitev celotnih omrežij, lahko mobilizirajo *botnete* oziroma robotska omrežja, sestavljena iz več sto tisoč naprav. Po mnenju Mortimerja Zuckermana, odgovornega urednika *U. S. News and World Report*, v prispevku za *Wall Street Journal* so digitalizirani sistemi izredno ranljivi za napade: »Povprečna [napadalna] zlonamerna programska oprema ima okoli 175 vrstic kode, ki lahko napade obrambno programsko opremo, sestavljeno iz med 5 in 10 milijonov vrstic kode.« Ameriško-izraelski računalniški črv »Stuxnet«, katerega tarča je bil Iran in ki je po poročilih vdrl v računalnike, ki so nadzorovali iranske obrate za bogatenje urana, velja za pokazatelja obsega in natančnosti, s katerima lahko kibernetски napadi sedaj ohromijo celotne sisteme.⁵⁷

Internet in monopolni kapital

ARPANET je bil povezan zgolj s tistimi univerzami in njihovimi oddelki za računalništvo, ki jih je financiralo obrambno ministrstvo in ki so imela varnostna potrdila. Zaradi uspeha sistema so si univerzitetni oddelki za računalništvo in zasebna industrija prizadevali za vklop v to omrežje. To je Nacionalno znanstveno fundacijo privedlo do oblikovanja Raziskovalne mreže za računalništvo (Computer Science Research Network, CSNET), ki je zajemala ARPANET, sistem Telenet in PhoneNet za elektronsko pošto. Kmalu so bili ustvarjeni še drugi, zasebni interneti. Leta 1985 je Nacionalna znanstvena fundacija širom države zgradila pet superračunalnikov, hrbtenico širšega omrežja NSFNET, ki je vse univerze in zasebne korporacije vključilo v mrežo, ki je postala mnogo širši in-

56 »Financial Terrorism: The War on Terabytes«, *The Economist*, 31. december 2011, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2011/12/31/the-war-on-terabytes>.

57 »Financial Terrorism«; Mortimer Zuckerman, »How to Fight and Win the Cyberwar«, *Wall Street Journal*, 6. december 2010, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703989004575652671177708124>; James Bamford, »The Secret War«, *Wired*, 12. junij 2013.

ternet s skupnim protokolom. To je privedlo do ogromnega porasta števila uporabnikov, ki so do njega lahko dostopali z osebnih računalnikov prek ponudnikov internetnih storitev.

ARPANET je prenehal delovati leta 1989. V zgodnjih devetdesetih se je razvil svetovni splet (World Wide Web), kar je vodilo do astronomskega porasta števila uporabnikov in bliskovite komercializacije interneta. Sledili so trije ključni dogodki: (1) Leta 1995 je bil NSFNET privatiziran, samo omrežje je bilo ukinjeno, hrbtenico sistema pa so prevzeli zasebni ponudniki internetnih storitev;⁵⁸ (2) Zakon o telekomunikacijah je leta 1996 uzakonil obsežno deregulacijo telekomunikacij in medijev in s tem pripravil teren za nadaljnjo koncentracijo in centralizacijo kapitala v teh panogah;⁵⁹ (3) Zakon o modernizaciji finančnih storitev iz leta 1999, za katerega so se v času Clintonove vlade zavzemali predsednik ameriške centralne banke Alan Greenspan, finančni minister Robert Rubin in njegov namestnik Lawrence Summer, je dereguliral finančni sektor, da bi ta napajal nastajajoči finančni balon.⁶⁰ Ti trije elementi so se zlili v enem največjih valov združitve, znanem pod imenom pikakomovski (*dot-com*) borzni balon oziroma »balon nove ekonomije«. Potekajoča koncentracija kapitala je tako dobila veliki pospešek v tehnološkem in finančnem sektorju, kar je vodilo k še višjim ravnam monopolne moči.

Pikakomovski balon je počil leta 2000. A do takrat je že vzniknil svojevrstni internetni kartel, kljub temu da so Bill Gates in drugi na veliko pridigali o »kapitalizmu brez trenj«.⁶¹ Do konca desetletja je internet prevzel osrednjo vlogo pri akumulaciji kapitala, podjetja, ki so mu vladala, pa so bila skoraj vsa »monopoli«, in sicer v smislu, kot ta pojem uporabljajo ekonomisti. To ne pomeni, da so ta podjetja prodajala 100-odstotni delež proizvodnje v neki panogi, temveč da so prodajala zadosten delež, da so lahko nadzorovala ceno izdelka in koliko konkurence bodo imela. (Celo monopol Standard Oil Johna D. Rockefellerja je na svojem vrhuncu nadziral le malo več kot 80 odstotkov trga.) Do leta 2014 so bile že tri od štirih največjih ameriških korporacij po tržnem vrednotenju – Apple,

58 Haftner in Lyon, *Where Wizards Stay Up Late*, 242–56; Robert W. McChesney, *Digital Disconnect* (New York: New Press, 2013), 102–4.

59 Glede Zakona o telekomunikacijah iz leta 1996 gl. Robert W. McChesney, *The Problem of the Media* (New York: Monthly Review Press, 2004), 51–56.

60 John Bellamy Foster in Hannah Holleman, »The Financial Power Elite«, *Monthly Review* 62, št. 1 (maj 2010): 1–19.

61 Bill Gates, *The Road Ahead* (New York: Viking, 1995), 171, 241–42, in Bill Gates, »Keynote Address«, v: *The Internet and Society*, ur. O'Reilly & Associates (Cambridge: Harvard University Press, 1997), 32; Michael Dawson in John Bellamy Foster, »Virtual Capitalism«, v: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood in John Bellamy Foster, ur., *Capitalism and the Information Age* (New York: Monthly Review Press, 1998), 51–67.

Microsoft in Google – internetni monopoli. Med tridesetimi najvrednejšimi ameriškimi korporacijami je bilo dvanajst medijskih gigantov in/ali internetnih monopolov, vključno s podjetji Verizon, Amazon, Disney, Comcast, Intel, Facebook, Qualcomm in Oracle. Ta podjetja so uporabila mrežne učinke, tehnične standarde, patentno zakonodajo in klasične ovire za vstop na trg, da so utrdila svoj tržni položaj in monopolne dobičke za širitev svojih digitalnih imperijev. S takšno gospodarsko močjo pride tudi ogromna politična moč, zato se tem podjetjem ni treba bati regulatorjev iz Washingtona. Nasprotno, ameriška vlada služi malodane kot zasebna vojska za internetne velikane pri uresničevanju njihovih globalnih ambicij.⁶²

Glavni način ustvarjanja bogastva na internetu in z lastniškimi platformami, kakršne so aplikacije, je nadzor nad prebivalstvom, kar peščici podjetij omogoča, da si prisvajajo levji delež prihodkov od enormnih prodajnih dejavnosti v ameriškem gospodarstvu. Digitalizacija nadzora je korenito spremenila značaj oglaševanja. Stari sistem, v katerem so oglaševalci v medijih zakupili prostor ali čas za oglase v upanju, da bodo pritegnili pozornost uporabnikov medijev, medtem ko iščejo novice ali zabavo, postaja zastarel. Oglaševalcem ni več treba finančno podpirati novinarstva in medijskih vsebin, da bi dosegli svojo ciljno publiko. Namesto tega jo lahko zaradi vseprisotnega nadzora določijo do posameznika natančno in slednjega locirajo kjerkoli na spletu (in pogosto tudi v fizičnem prostoru) se že nahaja. Predpostavka sistema je, da učinkovitega varstva zasebnosti ni. Posledica tega je, da komercialni sistem produkcije medijskih vsebin, in z njim zlasti novinarstvo, propada, ne da bi zanjo že obstajal nadomestek.

Te monopolistične korporativne entitete z represivno vejo oblasti rade volje sodelujejo v obliki njenih vojaških, obveščevalnih in policijskih funkcij. Posledica tega je izjemna okrepitev tajnih varnostnih aparatov države v primerjavi z državo kot celoto. Snowdenovo razkritje programa Prism Nacionalne varnostne agencije je skupaj z drugimi uhajANJI informacij obelodanilo vzorec tesne prepletenosti vojske z velikimi računalniško-internetnimi korporacijami, ki skupaj tvorijo tako imenovani »vojaško-digitalni kompleks«.⁶³ Beatrice Edwards, izvršna direktorica projekta Vladne odgovornosti (Government Accountability), trdi, da je nastal »državno-korporativni nadzorni kompleks«.⁶⁴

62 McChesney, *Digital Disconnect*, 103–37.

63 McChesney, 158.

64 Beatrice Edwards, *The Rise of the American Corporate Security State* (San Francisco: Berrett-Koehler, 2014), 41, ponatisnjeno pod naslovom »The Zombie Bill: The Corporate Security Campaign That Would Not Die«, *Monthly Review* 66, št. 3 (julij-avgust 2014): 54; Beatrice Edwards, »Six Reasons to Be Afraid of the Private Sector/Government Security State«, intervju opravil Mark Karlin, Truthout, 16. maj 2014, <https://truthout.org/articles/six-reasons-to-be-afraid-of-the-private-sector-government-security-state/>.

To sega onkraj široke mreže zasebnih pogodbenikov vse do »tajnega sodelovanja« s pogloblitimi internetnimi in telekomunikacijskimi podjetji.⁶⁵ Pomembni primeri deloma prostovoljnega deloma s pravnimi sredstvi izsiljenega deljenja podatkov vključujejo:

- Poročilo generalnega inšpektorja NSA iz leta 2009, ki ga je razkril Snowden, navaja, da je NSA vzpostavila sodelovanje z več kot »100 podjetji«.⁶⁶
- Microsoft je NSA omogočil dostop prek »stranskih vrat« še pred šifriranjem podatkov na svojem priljubljenem e-poštnem portalu Outlook, v storitvi za spletne telefonske klice in klepetu Skype (s 663 milijoni uporabnikov po svetu) ter storitvi SkyDrive, Microsoftovemu sistemu za shranjevanje podatkov v oblaku (ki ima 250 milijonov uporabnikov). Snowdenovi dokumenti dokazujejo, da je Microsoft aktivno sodeloval z NSA. Glenn Greenwald piše: »Microsoft je 'mesece' delal na tem, da je državi omogočil enostaven dostop do teh podatkov [v storitvi SkyDrive].« Enako je veljalo za Skype, medtem ko je pri Outlook.com bilo potrebnih le nekaj mesecev sodelovanja med Microsoftom in NSA, da je imela NSA zagotovljen popoln dostop.⁶⁷
- NSA je podjetju za računalniško varnost RSA plačala 10 milijonov dolarjev za spodbujanje uporabe »stranskih vrat« v izdelkih za šifriranje. NSA je razvila pomanjkljivo formulo za generiranje naključnih števil za šifriranje, podjetje RSA pa jo je vključilo v svojo programsko opremo Bsafe, ki je bila zasnovana za povečanje varnosti na osebnih računalnikih in drugih digitalnih izdelkih.⁶⁸
- Podjetje AT & T je Centralni obveščevalni agenciji (CIA) za več kot 10 milijonov dolarjev na leto prostovoljno prodajalo svoje metapodatke o telefonskih klicih v okviru njenih protiterorističnih preiskav.⁶⁹

65 Glenn Greenwald, *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U. S. Surveillance State* (New York: Henry Holt, 2014), 114.

66 Luke Harding, *The Snowden Files* (New York: Vintage, 2014), 202.

67 »Revealed: The NSA's Secret Campaign to Crack, Undermine Internet Security«, ProPublica, 5. september 2013, <https://www.propublica.org/article/the-nsas-secret-campaign-to-crack-undermine-internet-encryption>; Glenn Greenwald et al., »Microsoft Handed the NSA Access to Encrypted Messages«, *Guardian*, 11. julij 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/11/microsoft-nsa-collaboration-user-data>; Greenwald, *No Place to Hide*, 112–15.

68 Joseph Menn, »Exclusive: Secret Contract Tied NSA and Security Industry Pioneer«, *Reuters*, 20. december 2013, <https://www.reuters.com/article/world/exclusive-secret-contract-tied-nsa-and-security-industry-pioneer-idUSBRE9BJ1C5/>.

69 Charlie Savage, »C.I.A. Is Said to Pay AT&T for Call Data«, *New York Times*, 7. november 2013, <https://www.nytimes.com/2013/11/07/us/cia-is-said-to-pay-att-for-call-data>.

- Podjetje Verizon (verjetno pa tudi AT & T in Sprint) je NSA zagotovilo metapodatke o vseh klicih v njegovem oziroma njihovem sistemu, tako znotraj Združenih držav kot med ZDA in drugimi državami. Takšni metapodatki so bili posredovani NSA tako v času Busheve kot Obamove vlade.⁷⁰
- Podjetja Microsoft, Google, Yahoo in Facebook so podatke o več deset tisočih uporabniških računih posameznikov vsakih šest mesecev predala NSA in drugim obveščevalnim agencijam, pri čemer je število računov, predanih tajnim državnim službam, hitro naraščalo.⁷¹

Leta 2012 je direktorica DARPE Regina Dugan zapustila svoj položaj in se pridružila Googlu. V času njenega direktorstva je bila DARPA na čelu raziskav brezpilotnih letalnikov; prvi prototip je predstavila v zgodnjih devetdesetih. Vendar pa do njihove uporabe v vojaških operacijah ni prišlo vse do poznih devetdesetih, ko so bili brezpilotni letalniki Predator podjetja General Atomic Aeronautical System uporabljeni med vojno na Kosovu, kjer je kot vrhovni poveljnik zavezniških sil služboval Clark. Do prve uporabe takšnih letalnikov za globalne, eksteritorialne atentate zunaj vojnega območja – sedaj ključni del Obamove »protiteroristične strategije« – je prišlo leta 2002.⁷² V prvih letih tega stoletja je DARPA svoj raziskovalni program razširila na razvoj brezpilotnih letalnikov, ki bi lahko služili za zagotavljanje mobilnih zmogljivosti Wi-Fi. Prestop Regine Dugan v zasebni sektor h Googlu – v času, ko jo je država preiskovala, ker je dodelila dobičkonosne pogodbe korporaciji RedX, ki se je ukvarjala z zaznavanjem bomb in ki jo je osebno sofinancirala in bila njena solastnica – je bil povezan z Googlovim zanimanjem za razvoj visokoletečih brezpilotnih letalnikov, zmogljivih zagotavljanja povezave Wi-Fi. Leta 2014 je Google naznanil, da kupuje Titan Aerospace, ameriško zagonsko (*startup*) podjetje za izdelavo brezpilotnih letalnikov, ki letijo na samem robu atmosfere. Facebook je medtem kupil britansko korporacijo Ascenta, ki se specializira za izdelavo letalnikov na sončno energijo za letenje na velikih višinah. Tovrstni letalniki bi omogočili širitev interneta na

html.

70 Glenn Greenwald, »NSA Collecting Phone Records of Millions of Verizon Customers Daily«, *Guardian*, 6. junij 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order>; Savage, »CIA is Said to Pay«; »NSA Spying on Americans«, 38. točka FAQ strani, Electronic Frontier Foundation, <https://www EFF.org/nsa-spying/faq#38>.

71 Spencer Ackerman in Dominic Rushe, »Microsoft, Facebook, Google, and Yahoo Release US Surveillance Requests«, *Guardian*, 3. februar 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/03/microsoft-facebook-google-yahoo-fisa-surveillance-requests>.

72 Larry Greenemeir, »The Drone Wars«, *Scientific American*, 2. september 2011, <https://www.scientificamerican.com/article/post-911-military-tech-drones/>.

nova območja. Cilj je bil izkoristiti novo vojaško tehnologijo za ustvarjanje večjih globalnih internetnih monopolov, hkrati pa širiti vojaško-digitalni kompleks.⁷³

V obdobju 2005–2007 so grobe ocene kazale, da so ameriški izdatki za trženje (razmeroma ozko opredeljeni) znašali okoli bilijon dolarjev letno, dejanski (tako priznani kot nepriznani) vojaški izdatki okoli bilijon dolarjev letno, izdatki za finance, zavarovanja in nepremičnine [*FIRE* – *finance, insurance and real estate*] pa okoli 2,5 bilijona dolarjev letno.⁷⁴ V digitalni dobi so bili ti trije sektorji politične ekonomije, ki so vsi parazitsko zrasli na proizvodni osnovi gospodarstva, vedno bolj povezani v mreži tehnologije in izmenjave podatkov. Ko so se najnaprednejše tehnologije (ki jih je običajno razvila vojska) privatizirale, so bili številni, ki so bili vpleteni v vojno ekonomijo (kot Regina Dugan v DARPI), v položaju, da svoje pridobljeno znanje in povezave izkoristijo s premikom v zasebni sektor in brez večjih težav preidejo iz enega sistema varnosti in nadzora v drugega.

Centralizirano strukturo monopolno-finančnega kapitala v dobi digitalnega nadzora je odražalo nekakšno jezikovno zbliževanje. Izraz »sekuritizacija« vse pogostejše hkrati označuje svet, v katerem prevladujejo: (1) trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti, (2) omrežje javnega in zasebnega nadzora, (3) militarizacija varnostno-nadzornih sistemov in (4) umik sodnih postopkov izpod učinkovitega civilnega nadzora.⁷⁵

Popolna informacijska ozaveščenost (TIA), program Prism in Snowden

Pozorni opazovalci ameriškega imperija so prepoznali, da je bil kongresov poskus ukinitve Poindexterjevega programa TIA le delno uspešen. Ob soočenju z nasprotovanjem kongresa sta DARPA in NSA program preusmerili v zaseb-

73 John Naughton, »Why Facebook and Google Are Buying Into Drones«, *Guardian*, 20. april 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/20/facebook-google-buying-into-drones-profit-motive>; Denise Young, »The Edge of Possibility: Regina Dugan«, *Virginia Tech Magazine* 35, št. 4 (poletje 2013): <https://www.archive.vtmag.vt.edu/sum13/regina-dugan.html>; Alan McDuffee, »Darpa Turns Aging Surveillance Drones Into Wi-Fi Hotspots«, *Wired*, 14. april 2014, <https://www.wired.com/2014/04/drones-mobile-hotspots/>.

74 »U. S. Marketing Spending Exceeded \$1 Trillion in 2005«, *Metrics 2.0*, 26. junij 2006; John Bellamy Foster, Hannah Holleman in Robert W. McChesney, »The U. S. Imperial Triangle and Military Spending«, *Monthly Review* 60, št. 5 (oktober 2008): 1–19; U. S. Bureau of Economic Analysis, *Survey of Current Business*, maj 2008, 43.

75 Max Haiven, »Walmart, Financialization, and the Cultural Politics of Securitization«, *Cultural Politics* 9, št. 3 (2013): 239–62, <https://doi.org/10.1215/17432197-2346964>.

ni sektor, kjer je obstajala višja stopnja tajnosti, saj je bila vladna odgovornost manjša. Kot je Chalmers Johnson leta 2010 zapisal v svojem delu *Dismantling the Empire*:

Toda ukrepi kongresa niso končali programa »popolne informacijske ozaveščenosti«. Nacionalna varnostna agencija se je skrivaje odločila, da bo z njim nadaljevala s pomočjo svojih zasebnih pogodbenikov. NSA je brez težav prepričala podjetji SAIC [Science Applications International Corporation] in Booz Allen Hamilton, da sta v primeru plačila lahko nadaljevali z dejavnostmi, ki jih je kongres razglasil za kršitev pravic ameriške javnosti do zasebnosti. Kolikor nam je znano, program »Popolne informacijske ozaveščenosti« admirala Poindexterja še danes deluje s polno močjo.⁷⁶

Tak prenos je bil lažje izvedljiv, ker je bil McConnel kot direktor obveščevalnega oddelka pri podjetju Booz Allen že v pogodbenem razmerju s Poindexterjem in programom Popolne informacijske ozaveščenosti. Zasnovo programa, tehnologijo in financiranje so tako lahko zlahka prenesli z države v senčni svet vojaških pogodbenikov. Ostal je povezan z NSA in njeno celotno nadvse tajno operacijo za domači nadzor vseh Američanov po 11. septembru. V uradnih dokumentih je bil znan kot »Predsednikov nadzorni program«, med obveščevalskimi insajderji pa preprosto kot »Program«. Do leta 2005 se je izvajal pod nadzorom direktorja NSA generala Michaela V. Haydna, ki je nato postal direktor CIA. Haydnova zamenjava je bil neomajni general Keith Alexander, čigar moto je bil »Collect It All« [»zbirajte vse«]. Alexander je s čela NSA odstopil sredi Snowdenovih razkritij marca 2014, nasledil pa ga je admiral Mike Rogers.⁷⁷

Med obveščevalnim esteblišmentom in zasebnim pogodbenim sektorjem so vrtljiva vrata. McConnell, Bushev direktor nacionalnih obveščevalnih služb, zopet pristane pri podjetju Booz Allen, tokrat kot podpredsednik, medtem ko je James Clapper, Obamov trenutni direktor nacionalnih obveščevalnih služb, nekdanji izvršni direktor pri Booz Allen. Podjetje Booz Allen je v večinskem lastništvu Carlyle Group, ki se specializira za naložbe zasebnega kapitala in

76 Johnson, *Dismantling the Empire*, 104–5.

77 »United States of Secrets«, dokumentarni film v dveh delih, *Frontline*, 13. maj 2014, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/documentary/united-states-of-secrets/>; Ryan Lizza, »State of Deception« *New Yorker*, 16. december 2013, <https://www.newyorker.com/magazine/2013/12/16/state-of-deception>; Greenwald, *No Place to Hide*, 95–97; »How the NSA's Domestic Spying Program Works«, FAQ stran, Electronic Frontier Foundation, <https://www.eff.org/nsa-spying/how-it-works>.

lastništvo vojaških pogodbenikov. Carlyle Group je bila vpletena v nekatere od največjih odkupov z zadolžitvijo (*leveraged buyouts*) in ima že dolgo tesne odnose z družino Bush.⁷⁸

Snowdnovi dokumenti so jasno razkrili, da je Poindexterjevemu programu TIA v okviru DARPE razjarjeni Kongres sicer odvzel financiranje, da pa je NSA že pričela s svojim tajnim programom, ki je bil del Predsednikovega nadzornega programa, začenši s programom Boundless Informant za prisluškovanje telefonskim klicem in elektronski pošti brez sodne odredbe. Precej dlje je trajalo, da so vzpostavili program Prism, ki je bil (tako kot Poindexterjev TIA) usmerjen k popolnemu internetnemu nadzoru, saj je to terjalo tako novo tehnologijo kot tudi sodelovanje večjih internetnih korporacij. Tehnološki razvoj in večina dejanskega izvajanja nadzora se je vse bolj osredinjala v podjetju Booz Allen in drugih zasebnih pogodbenikih. Čeprav ima sama NSA kar 30.000 zaposlenih, se zanaša na obsežnejšo delovno silo okoli 60.000 zaposlenih pri zasebnih pogodbenikih.⁷⁹

Maja 2013 je Edward Snowden, tehnični specialist na srednje visokem položaju v podjetju Booz Allen Hamilton z dostopom do med 1,7 in 1,8 milijona dokumentov, večje število dokumentov NSA prenesel na USB-ključke in iz države pobegnil v Hong Kong. Od tam je hrabro razkril razsežnost vohunjenja NSA za ameriškim in svetovnim prebivalstvom.⁸⁰ Snowden je priskrbel dokumentarni dokaz v obliki NSA predstavitve PowerPoint, ki je pokazala, da je NSA, po njenih lastnih besedah, uspela dobiti »neposreden dostop« – tj. brez vseh posrednikov – do praktično vseh podatkov, ki so krožili po spletu znotraj ameriške sfere. Prav tako je s programi Boundless Informant, Prism in drugimi tajnimi projekti znotraj »Programa« pridobila dostop do podatkov z več sto milijonov mobilnih telefonov tako Američanov kot tudi prebivalstva v tujini. Po podatkih na eni od drsnic v predstavitvi NSA je sodelovalo devet tehnoloških podjetij (Microsoft, Apple, Google, Yahoo, Facebook, YouTube, PalTalk, Skype in AOL) in tako neka-ko postalo korporativni partner programa Prism. Drsnica navaja, da so podatki

78 Drake Bennett in Michael Riley, »Booz Allen, the World's Most Profitable Spy Organization«, *Bloomberg Business Week*, 20. junij 2013, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-06-20/booz-allen-the-worlds-most-profitable-spy-organization>; »Booz Allen Executive Leadership: John M. (Mike) McConnell, Vice Chairman«, dostop 30. maja 2014, <https://boozallen.com>.

79 Greenwald, *No Place to Hide*, 101; Glenn Greenwald in Ewen MacAskill, »Boundless Informant«, *Guardian*, 11. junij 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/08/nsa-boundless-informant-global-datamining>.

80 Greenwald, *No Place to Hide*, 48; Rachael King, »Ex-NSA Chief Details Snowden's Hiring at Agency, Booz Allen«, *Wall Street Journal*, 4. februar 2014, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304626804579363651571199832>.

zbrani »neposredno s strežnikov teh ameriških ponudnikov storitev«. ⁸¹ Direktor oddelka za nabavo pri NSA je v dokumentu, ki ga je pridobil Snowden, navedel, da so stranska vrata NSA omogočile dostop do stotin milijonov uporabniških računov. Po besedah samega Snowdna iz Hong Konga:

Ameriška vlada kooptira ameriško korporativno moč za doseganje lastnih ciljev. Podjetja, kot so Google, Facebook, Apple in Microsoft, vsa sodelujejo z NSA. [Ta podjetja] NSA omogočijo neposreden dostop do zadnjih delov vseh sistemov, ki jih uporabljate za komunikacijo, shranjevanje podatkov, nalaganje na oblak in celo za pošiljanje rojstnodnevnik čestitk ter beleženje vaših življenjskih dogodkov. NSA omogočijo neposreden dostop, tako da njim samim ni treba izvajati nadzora in zato ne morejo biti pravno odgovorni. ⁸²

Snowden je pojasnil, da lahko v korporaciji, ki se ukvarja z obveščevalnimi dejavnostmi, celo tehnični specialist srednjega ranga, kakršen je bil sam, dostopa do podatkov o kateremkoli posamezniku v Združenih državah:

Četudi nameravajo obravnavati nekoga, povezanega s tujo vlado, ali nekoga, ki ga sumijo terorizma, zbirajo vaše komunikacije, da to storijo. Vsak analitik lahko kadarkoli obravnava kogarkoli. Katerikoli selektor, kjerkoli. Ali bodo te komunikacije prestežene, je odvisno od dometa senzorskih omrežij in pooblastil, ki jih ima analitik. Vsi analitiki nimajo zmožnosti obravnavati vsakogar. Toda jaz, sedeč za svojo mizo, sem vsekakor imel pooblastila, da nadziram kogarkoli, bodisi vas, vašega računovodjo, zveznega sodnika, bodisi samega predsednika, če bi imel njegov osebni elektronski naslov. ⁸³

Snowdnovi dokumenti so razkrili, da je NSA v vedno manjšem obsegu potrebovala aktivno sodelovanje velikih internetnih in telekomunikacijskih podjetij, temveč je imela neposreden vpogled v njihove sisteme. Do leta 2010 je NSA zaradi programov BULLRUN in EDGEHILL dosegla velikanski napredek pri slehernem dešifriranju z uporabo superračunalnikov, ki so lahko razbili algoritme, gradnike šifriranja in tako vdrli v skoraj vsa sporočila. Nadalje so dokumenti po-

81 Greenwald, *No Place to Hide*, 108.

82 Harding, *Snowden Files*, 197–99.

83 Harding, 204.

kazali, da je NSA vgradila stranska vrata v standarde kibernetске varnosti, ki jih je vzpostavil Nacionalni inštitut za standarde in tehnologijo. NSA trdi, da ji je uspelo vpeljati »spremembe v zasnovi« v komercialno šifriranje, zaradi katerih se zaščita zdi navidezno nedotaknjena, a je kljub temu ranljiva za vdore NSA.⁸⁴ Kot je pojasnil *Washington Post*, NSA ne vdira v strežniške podatkovne baze, temveč pridobi »leteče podatke«. NSA in GCHQ [britansko Vlado središče za komunikacije] ne vdirata v uporabniške račune, shranjene na Yahoojevih in Googlevih računalnikih. Podatke prestrezata, medtem ko potujejo po optičnih kablích od enega podatkovnega središča do drugega.« NSA s svojo britansko ustreznico GCHQ sodeluje tudi pri prestrezanju zasebnih oblakov podjetij Yahoo in Google, ki za zaščito podatkov uporabljata zasebne optične napeljave zunaj javnega interneta.⁸⁵

NSA ima dostop do več kot 80 odstotkov mednarodnih telefonskih klicev, za kar ameriškim telekomunikacijskim monopolom letno plačuje stotine milijonov dolarjev. Prav tako je vdrla v internetne podatke v tujini.⁸⁶ Na te načine je vohunila celo za voditelji zavezniških držav.

Ameriška vlada in korporativni mediji so Snowdena skušali označiti za izdajalca. Vodilni osebi v medijskih krogih, ki ga želita diskreditirati, sta Clark, ki vedno znova zamolči svojo vpletenost v kapitalizem nadzora (po tem, ko je zapustil Acxiom, je sedaj v svetovalnem odboru korporacije Tiversa, ki se ukvarja s kibernetскими obveščevalnimi dejavnostmi), in McConnell (ki zmanjšuje pomen nenehnih »vrtljivih vrat«, ki so mu omogočila prestavljanje med ameriškim obveščevalnim aparatom in podjetjem Booz Allen). Oba sta trdila, da je Snowden ogrožil varnost Združenih držav s tem, ko je ameriški in svetovni javnosti razkril razsežnost nadzora nad vsakim njenim dejanjem.⁸⁷

Snowdenova razkritja so osupnila ameriško prebivalstvo, ki se je že soočalo s številnimi posegi v zasebna življenja in z vseprisotnim nadzorom. Disidentski hekerji, povezani s kolektivom Anonymous in organizacijo WikiLeaks, ter pogumnimi žvižgači, kot sta Snowden in Chelsea (prej Bradley) Manning – petindvajsetletna vojakinja, ki je objavila več sto tisoč tajnih dokumentov –, se bojujejo s

84 Harding, 208–14.

85 Barton Gellman, Ashkan Soltani in Andrea Peterson, »How We Know the NSA Had Access to Internal Google and Yahoo Cloud Data«, *Washington Post*, 4. november 2013, <https://www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2013/11/04/how-we-know-the-nsa-had-access-to-internal-google-and-yahoo-cloud-data/>; Electronic Frontier Foundation, »How the NSA's Domestic Spying Program Works«.

86 Harding, *Snowden Files*, 203.

87 James Ridgeway, »Wesley Clark Remains Caged on the Stump«, *Village Voice*, 13. januar 2004; »Tiversa Advisory Board: General Wesley Clark«, dostop 30. maja 2014, <http://tiversa.com>; King, »Ex-NSA Chief«.

tajno vladno-korporativno varnostno državo.⁸⁸ Številne organizacije si prizadevajo za svobodo govora in pravico do zasebnosti v novem kapitalizmu nadzora.⁸⁹ A prebivalstvo kot celota še ni spoznalo grožnje demokraciji v okolju, ki ga že obvladuje politični sistem, ki bi ga najbolje opisali kot »dolarokracijo«. Sedaj pa se sooča še z vojaško-finančno-digitalnim kompleksom neverjetnih razsežnosti, ki rudari za podatki z vseh področij življenja – in te nove tehnologije že uporablja za zatiranje disidentskih skupin.⁹⁰

S tem, ko so Snowdenova razkritja pokazala, da lahko monopolistične korporacije, zlasti pa obveščevalna skupnost, prodrejo do najglobljih skrivnosti na vsaki ravni družbe, so za zdaj razburila zlasti elite. Zaposleni v nekaterih zasebnih korporacijah, ki delajo za NSA, lahko vdrejo v večino korporativnih podatkov. Najverjetnejša posledica vsega tega bo zlitje velikanskih podjetij z varnostnim aparatom države na račun širšega prebivalstva.

Medtem pa narašča verjetnost kibernetске vojne, ki ogroža celoten kapitalistični sistem in sam ameriški imperij. Ironično je prav struktura imperializma okrepila varnostne grožnje. (Nevarnost kibernetске vojne bo seveda uporabljena kot izgovor za vse večje omejevanje posameznikovih pravic in netržnih vrednot na spletu.) Globalna delitev dela, s katero multinacionalke s sedežem v Združenih državah in drugod izkoriščajo nizke mezde v drugih državah, pomeni, da je večina računalniške strojne opreme, vključno s čipi, danes izdelana v tujini, prvenstveno v Aziji.⁹¹ Ena od poglobitnih skrbi ameriškega obrambnega ministrstva (ki je kupec enega odstotka svetovne proizvodnje integriranih vezij) je postalo vdiranje zlonamerne programske opreme neposredno v vezja čipov in samih računalnikov, kar odpira možnost, da bi bila ključna orožja lahko programirana tako, da ob določenem času ne bi delovala ali da bi se aktivirala oziroma dezaktivirala. Kompromitirana vezja bi bila lahko uporabljena za sesutje tako finančnih kot tudi obrambnih sistemov. DARPA ima sklenjenih devet pogodb z zasebnimi korporacijami, ki iščejo načine za odpravo teh ranljivosti.⁹²

Kljub temu so takšne ranljivosti v današnjem hiperimperialističnem sistemu, ki raste iz protislovij monopolnega-finančnega kapitala, resnično neizogibne. Prav zaradi gospodarskega izkoriščanja tako svetovnega kot tudi lastnega pre-

88 Matthew Hay Brown, »Similarities Seen in Leaks by Snowden, Manning«, *Baltimore Sun*, 10. junij 2013.

89 O tovrstnih skupinah gl. Heidi Boghosian, *Spying on Democracy* (San Francisco: City Light Books, 2013), 265–89.

90 John Nichols in Robert W. McChesney, *Dollarocracy* (New York: Nation Books, 2013).

91 Na temo globalne delitve dela gl. Foster and McChesney, *Endless Crisis*, 137–54.

92 Adam Rawnsley, »Can Darpa Fix the Cybersecurity Problem from Hell?«, *Wired*, 5. avgust 2011, <https://www.wired.com/2011/08/problem-from-hell/>.

bivalstva je ameriški imperialni sistem ranljiv za napad, kar vodi v vedno večje poskuse nadzora. To so znaki umirajočega imperija. Da bi preprečili popolno človeško in planetarno katastrofo, mora biti znova slišan *vox populi*, imperij pa odti. Digitalna revolucija mora biti demilitarizirana in podvržena demokratičnim vrednotam in upravljanju, z vsem, kar to prinaša. Druge poti ni.

Prevedel Arne Jakob Zakrajšek

Translated and reprinted by permission of Monthly Review magazine.
(c) Monthly Review. All rights reserved.

Literatura

Acheson, Dean. *Present at the Creation*. New York: W. W. Norton, 1987.

Advertising Age. *Procter and Gamble: The House that Ivory Built*. Lincoln: National Textbook, 1988.

Aid, Matthew M., in William Burr. »Secret Cold War Documents Reveal NSA Spied on Senators«. *Foreign Policy*, 25. september 2013. <https://foreignpolicy.com/2013/09/25/secret-cold-war-documents-reveal-nsa-spied-on-senators/>.

Ackerman, Spencer in Dominic Rushe. »Microsoft, Facebook, Google, and Yahoo Release US Surveillance Requests«. *Guardian*, 3. februar 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/03/microsoft-facebook-google-yahoo-fisa-surveillance-requests>.

Bacevich, Andrew J. *Breach of Trust: How Americans Failed Their Soldiers and Their Country*. New York: Metropolitan Books, 2013.

Bamford, James. »The Secret War«. *Wired*, 12. junij 2013.

Baran, Paul A., in Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital*. New York: Monthly Review Press, 1966.

———. »Some Theoretical Implications«. *Monthly Review* 64, št. 3 (2012): 24–59.

Beckett, Lois. »Everything We Want to Know About What Data Brokers Know About You«. *ProPublica*, 13. september 2013. <https://www.propublica.org/article/everything-we-know-about-what-data-brokers-know-about-you>.

Behar, Richard. »Never Heard of Acxiom?«. *Fortune*, 23. februar 2004.

- Bennett, Drake in Michael Riley. »Booz Allen, the World's Most Profitable Spy Organization«. *Bloomberg Business Week*, 20. junij 2013. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-06-20/booz-allen-the-worlds-most-profitable-spy-organization>.
- Blackstock, Nelson, ur. *COINTELPRO: The FBI's Secret War on Political Freedom*. New York: Pathfinder, 1988.
- Block, Fred. »Economic Instability and Military Strength: The Paradoxes of the Rearmament Decision«. *Politics and Society* 10, št. 35 (1980): 35–58.
- Blum, William, »Anti-Empire Report #118«. Avtorjeva osebna spletna stran, 26. junij 2013. <https://williamblum.org/aer/read/118>.
- . *Rogue State*. Monroe: Common Courage, 2005.
- Boghosian, Heidi. *Spying on Democracy*. San Francisco: City Light Books, 2013.
- Branson, William H. »Trends in United States International Trade and Investment Since World War II«. V: *The American Economy in Transition*, uredil Martin Feldstein, 183–257. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Brown, Matthew Hay. »Similarities Seen in Leaks by Snowden, Manning«. *Baltimore Sun*, 10. junij 2013. <https://www.baltimoresun.com/2013/06/10/similarities-seen-in-leaks-by-snowden-manning-3/>.
- Bureau of Economic Analysis. »National Income and Product Accounts«. <http://bea.gov>.
- Bury, Helen. *Eisenhower and the Cold War Arms Race*. New York: I. B. Tauris, 2014.
- Chomsky, Noam. *Necessary Illusions*. Boston: South End Press, 1989.
- Cook, Fred J. *The Warfare State*. New York: Macmillan, 1962.
- Dawson, Michael in John Bellamy Foster. »Virtual Capitalism«. V: *Capitalism and the Information Age*, uredili Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood in John Bellamy Foster, 51–67. New York: Monthly Review Press, 1998.
- Dawson, Michael. *The Consumer Trap*. Urbana: University of Illinois Press, 2005.
- Daye, Derrick. »Great Moments in Branding: Neil McElroy Memo«. *Branding Strategy Insider*, 12. junij 2009. <https://brandingstrategyinsider.com/great-moments-in-branding-neil-mcelroy-memo/>.
- Diffie, Whitfield, in Saul Landau. *Privacy on the Line*. Cambridge: MIT Press, 1998.
- Donner, Frank J. *The Age of Surveillance*. New York: Alfred A. Knopf, 1980.
- Drew, S. Nelson, ur. *NSC-68: Forging the Strategy of Containment; With Analyses by Paul H. Nitze*. Washington: National Defense University, 1994.

DuBoff, Richard B. *Accumulation and Power*. Armonk: M. E. Sharpe, 1989.

Economist, *The*. »Financial Terrorism: The War on Terabytes«. 31. december 2011.
<https://www.economist.com/finance-and-economics/2011/12/31/the-war-on-terabytes>.

Edwards, Beatrice. *The Rise of the American Corporate Security State*. San Francisco: Berrett-Koehler, 2014.

———. »Six Reasons to Be Afraid of the Private Sector/Government Security State«. Intervju opravil Mark Karlin. *Truthout*, 16. maj 2014. <https://truthout.org/articles/six-reasons-to-be-afraid-of-the-private-sector-government-security-state/>.

———. »The Zombie Bill: The Corporate Security Campaign That Would Not Die«. *Monthly Review* 66, št. 3 (2014): 54–69.

Eisenhower, Dwight D. »Memorandum for Directors and Chiefs of War Department General and Special Staff Divisions and Bureaus and the Commanding Generals of the Major Commands; Subject: Scientific and Technological Resources as Military Assets«. V: Seymour Melman, *Pentagon Capitalism: The Political Economy of War*, 231–34. New York: McGraw Hill, 1971.

———. »President Eisenhower's Farewell to the Nation«. V: Seymour Melman, *Pentagon Capitalism: The Political Economy of War*, 235–39. New York: McGraw Hill, 1971.

Electronic Frontier Foundation. »How the NSA's Domestic Spying Program Works«. <https://www EFF.org/nsa-spying/how-it-works>.

———. »NSA Spying on Americans«. 38. točka FAQ strani. <https://www EFF.org/nsa-spying/faq#38>.

Ervin, Sam J. »Ervin Discusses Privacy«. *The Tech*, 11. april 1975.

Etzold, Thomas H., in John Lewis Gaddis. *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1949–50*. New York: Columbia University Press, 1978.

Foster, John Bellamy. *The Theory of Monopoly Capitalism*. New York: Monthly Review Press, 2014.

———, in Hannah Holleman. »The Financial Power Elite«. *Monthly Review* 62, št. 1 (2010): 1–19.

———, in Robert W. McChesney. »The Cultural Apparatus of Monopoly Capital«. *Monthly Review* 65, št. 3 (2013): 1–33.

———, in Robert W. McChesney. *The Endless Crisis*. New York: Monthly Review Press, 2012.

- , in Robert W. McChesney. »A New New Deal Under Obama?«. *Monthly Review* 60, št. 9 (2009): 1–11.
- , Hannah Holleman in Robert W. McChesney. »The U. S. Imperial Triangle and Military Spending«. *Monthly Review* 60, št. 5 (2008): 1–19.
- Frontline. »United States of Secrets«. Dokumentarni film v dveh delih. 13. maj 2014. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/documentary/united-states-of-secrets/>.
- Gates, Bill. »Keynote Address«. V: *The Internet and Society*, uredili O'Reilly & Associates, 27–35. Cambridge: Harvard University Press, 1997.
- . *The Road Ahead*. New York: Viking, 1995.
- Gearan, Anne. »'No Such Agency' Spies on the Communications of the World«. *Washington Post*, 6. junij 2013. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/no-such-agency-spies-on-the-communications-of-the-world/2013/06/06/5bcd46a6-ceb9-11e2-8845-d970ccb04497_story.html.
- Gellman, Barton, Ashkan Soltani in Andrea Peterson. »How We Know the NSA Had Access to Internal Google and Yahoo Cloud Data«. *Washington Post*, 4. november 2013. <https://www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2013/11/04/how-we-know-the-nsa-had-access-to-internal-google-and-yahoo-cloud-data/>.
- Gibbons, William Conrad. *The U. S. Government and the Vietnam War: Executive and Legislative Roles and Relationships; Part IV: July 1965–January 1968*. Princeton: Princeton University Press, 1995.
- Greenemeir, Larry. »The Drone Wars«. *Scientific American*, 2. september 2011. <https://www.scientificamerican.com/article/post-911-military-tech-drones/>.
- Greenwald, Glenn. *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U. S. Surveillance State*. New York: Henry Holt, 2014.
- . »NSA Collecting Phone Records of Millions of Verizon Customers Daily«. *Guardian*, 6. junij 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order>.
- , in Ewen MacAskill. »Boundless Informant«. *Guardian*, 11. junij 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/08/nsa-boundless-informant-global-datamining>.
- , Ewen MacAskill, Laura Poitras, Spencer Ackerman in Dominic Rushe. »Microsoft Handed the NSA Access to Encrypted Messages«. *Guardian*, 11. julij 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/11/microsoft-nsa-collaboration-user-data>.

- Hafner, Katie, in Matthew Lyon. *Where Wizards Stay Up Late*. New York: Simon and Schuster, 1996.
- Haiven, Max. »Walmart, Financialization, and the Cultural Politics of Securitization«. *Cultural Politics* 9, št. 3 (2013): 239–62. <https://doi.org/10.1215/17432197-2346964>.
- Harding, Luke. *The Snowden Files*. New York: Vintage, 2014.
- Harris, Shane. »Total Recall«. *Foreign Policy*, 19. junij 2013. <https://foreignpolicy.com/2013/06/19/total-recall/>.
- . *The Watchers: The Rise of America's Surveillance State*. New York: Penguin, 2010.
- Holleman, Hannah, John Bellamy Foster, R. Jamil Jonna in Robert W. McChesney. »The Penal State in an Age of Crisis«. *Monthly Review* 61, št. 2 (2009): 1–17.
- Huberman, Leo, in Paul M. Sweezy. »Behind the FCC Scandal«. *Monthly Review* 9, št. 12 (1958): 401–11.
- Hulse, Carl. »Threats and Responses, Plans and Criticisms; Pentagon Prepares a Futures Market on Terror Attacks«. *New York Times*, 29. julij 2003. <https://www.nytimes.com/2003/07/29/us/threats-responses-plans-criticisms-pentagon-prepares-futures-market-terror.html>.
- Institute for Economic Democracy. »NSC-68, Master Plan for the Cold War«. <http://www.ied.info/articles/fabricating-incidents-to-start-wars/nsc-68-the-master-plan-for-the-cold-war>.
- Johnson, Chalmers. *Dismantling the Empire*. New York: Henry Holt, 2010.
- King, Rachael. »Ex-NSA Chief Details Snowden's Hiring at Agency, Booz Allen«. *Wall Street Journal*, 4. februar 2014. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304626804579363651571199832>.
- Kreimer, Seth F. »Watching the Watchers: Surveillance, Transparency, and Political Freedom in the War on Terror«. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 133 (2004): 133–81.
- Kroft, Steve. »The Data Brokers: Selling Your Personal Information«. CBS News, 9. marec 2014. <https://www.cbsnews.com/news/the-data-brokers-selling-your-personal-information/>.
- Larson, Jeff. »Revealed: The NSA's Secret Campaign to Crack, Undermine Internet Security«. ProPublica, 5. september 2013. <https://www.propublica.org/article/the-nsas-secret-campaign-to-crack-undermine-internet-encryption>.
- Lewis, Michael. *Flash Boys*. New York: W. W. Norton, 2014.

- Lizza, Ryan. »State of Deception«. *New Yorker*, 16. december 2013. <https://www.newyorker.com/magazine/2013/12/16/state-of-deception>.
- Magdoff, Harry. *The Age of Imperialism*. New York: Monthly Review Press, 1969.
- , in Paul M. Sweezy. »Production and Finance«. *Monthly Review* 35, št. 1 (1983): 1–13.
- Magdoff, Fred, in John Bellamy Foster. »Stagnation and Financialization: The Nature of the Contradiction«. *Monthly Review* 66, št. 1 (2014): 1–24.
- Markoff, John. »Chief Takes Over New Agency to Thwart Attacks on U. S.«. *New York Times*, 13. februar 2002. <https://www.nytimes.com/2002/02/13/us/chief-takes-over-at-agency-to-thwart-attacks-on-us.html>.
- Marwick, Alice E. »How Your Data Are Being Deeply Mined«. *New York Review of Books*, 9. januar 2014. <https://www.nybooks.com/articles/2014/01/09/how-your-data-are-being-deeply-mined/>.
- Mayer, Martin. *Madison Avenue*. New York: Harper, 1958.
- McChesney, Robert W. *Digital Disconnect*. New York: New Press, 2013.
- . *The Problem of the Media*. New York: Monthly Review Press, 2004.
- McDuffee, Alan. »Darpa Turns Aging Surveillance Drones Into Wi-Fi Hotspots«. *Wired*, 14. april 2014. <https://www.wired.com/2014/04/drones-mobile-hotspots/>.
- Menn, Joseph. »Exclusive: Secret Contract Tied NSA and Security Industry Pioneer«. *Reuters*, 20. 12. 2013, <https://www.reuters.com/article/world/exclusive-secret-contract-tied-nsa-and-security-industry-pioneer-idUSBRE9BJ1C5/>.
- Metrics 2.0. »U. S. Marketing Spending Exceeded \$1 Trillion in 2005«. 26. junij 2006.
- Miller, Arthur R. »The Surveillance Society«. V: Sam J. Ervin et al., *Uncle Sam is Watching You: Highlights from the Hearings of the Senate Subcommittee on Constitutional Rights*, 24–40. Washington: Public Affairs Press, 1971.
- Nathanson, Charles E. »The Militarization of the American Economy«. V: *Corporations and the Cold War*, uredil David Horowitz, 205–35. New York: Monthly Review Press, 1969.
- Naughton, John. »Why Facebook and Google Are Buying Into Drones«. *Guardian*, 20. april 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/20/facebook-google-buying-into-drones-profit-motive>
- Nearing, Scott. »World Events«. *Monthly Review* 16, št. 2 (1964): 121–26.
- New York Times*. »WPB Aide Urges U. S. to Keep War Set-Up«. 20. januar 1944.

- Nichols, John, in Robert W. McChesney. *Dollarocracy*. New York: Nation Books, 2013.
- Parenti, Christian. *The Soft Cage: Surveillance in America*. New York: Basic Books, 2003.
- Pyle, Christopher H. »Be Afraid, Be Very Afraid, of Spying by U. S. Army«. *Bint Jbeil*, 5. december 2002.
- . »Military Intelligence Overkill«. V: Sam J. Ervin et al., *Uncle Sam is Watching You: Highlights from the Hearings of the Senate Subcommittee on Constitutional Rights*, 74–147. Washington: Public Affairs Press, 1971.
- . *Military Surveillance of Civilian Politics, 1967–1970*. New York: Garland, 1986.
- Rawnsley, Adam. »Can Darpa Fix the Cybersecurity Problem from Hell?« *Wired*, 5. avgust 2011. <https://www.wired.com/2011/08/problem-from-hell/>.
- Ridgeway, James. »Wesley Clark Remains Cagey on the Stump«. *Village Voice*, 13. januar 2004.
- Safire, William. »You Are a Suspect«. *New York Times*, 14. november 2002. <https://www.nytimes.com/2002/11/14/opinion/you-are-a-suspect.html>.
- Sandler, N. D., in M. McNamee. »Computers Carried Army Files; MIT Investigation Underway«. *The Tech*, 11. april 1975.
- Sandwichman. »The Narcissism of NSC-68«. *EconoSpeak*, 12. november 2009. <https://econspeak.blogspot.com/2009/11/narcissism-of-nsc-68.html>.
- Savage, Charlie. »C.I.A. Is Said to Pay AT&T for Call Data«. *New York Times*, 7. november 2013. <https://www.nytimes.com/2013/11/07/us/cia-is-said-to-pay-att-for-call-data.html>.
- Schiller, Herbert I. *Mass Communications and American Empire*. Boulder: Westview Press, 1992.
- Sweezy, Paul M. »More (or Less) on Globalization«. *Monthly Review* 49, št. 4 (1997): 1–4.
- Tanner, Adam. »What Chase and Other Banks Won't Tell You About Selling Your Data«. *Forbes*, 17. oktober 2013. <https://www.forbes.com/sites/adamtanner/2013/10/17/what-chase-and-other-banks-wont-tell-you-about-selling-your-data/>.
- Temple, L. Parker. *Shades of Gray: National Security and the Evolution of Space Reconnaissance*. Reston: American Institute of Aeronautics and Astronautics, 2005.
- Thorstein Veblen. *Absentee Ownership and Business Enterprise in Recent Times*. New York: Augustus M. Kelley, 1964.

- Tuchman, Barbara W. *The March of Folly: From Troy to Vietnam*. New York: Random House, 1984.
- Turgeon, Lynn. *Bastard Keynesianism: The Evolution of Economic Thinking and Policymaking Since World War II*. Westport: Greenwood Press, 1996.
- U. S. Bureau of Economic Analysis. *Survey of Current Business*. Maj 2008.
- U. S. Senate. »A Review of the Data Broker Industry«. Staff Report for Chairman [Jay] Rockefeller, Office of Oversight and Investigations Majority Staff, Committee on Commerce, Science, and Transportation, 18. december 2013.
- U. S. State Department. »Foreign Relations of the United States, 1950: National Security Affairs; Foreign Economic Policy«. 1. zv. <http://digital.library.wisc.edu>.
- Vatter, Harold G. *The U. S. Economy in the 1950s*. New York: W. W. Norton, 1963.
- White House. »National Policy on Telecommunications and Automated Information Security Systems«. National Security Decision Directive Number 145, 17. september 1984. <https://irp.fas.org/offdocs/nsdd145.htm>;
- Williams, William Appleman. *The Tragedy of American Diplomacy*. New York: Dell, 1962.
- Wilson, Charles E. »For the Common Defense. *Army Ordnance* 26, št. 143 (1944): 285–88.
- Young, Denise. »The Edge of Possibility: Regina Dugan«. *Virginia Tech Magazine* 35, št. 4 (2013): 36–38. <https://www.archive.vtmag.vt.edu/sum13/regina-dugan.html>.
- Zuckerman, Mortimer. »How to Fight and Win the Cyberwar«. *Wall Street Journal*, 6. december 2010. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703989004575652671177708124>.